

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

**“İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ RAYONLARDA FƏRDİ SAHİBKARLIQ
FƏALİYYƏTLƏRİNƏ MALİYYƏ DƏSTƏYİ MEXANİZMLƏRİ”**

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

Orucov Fərid Kamil

BAKI – 2022

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ
AZƏRBAYCAN DÖVLƏT İQTİSAD UNİVERSİTETİ
BEYNƏLXALQ MAGİSTRATURA VƏ DOKTORANTURA MƏRKƏZİ

BMDM-in direktoru

i.ü.f.d., dos. Əhmədov Fəriz Saleh oğlu

_____ **imza**

“ _____ ” _____ **2022-ci il**

“İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ RAYONLARDA FƏRDİ SAHİBKARLIQ
FƏALİYYƏTLƏRİNƏ MALİYYƏ DƏSTƏYİ MEXANİZMLƏRİ”

mövzusunda

MAGİSTR DİSSERTASİYASI

İxtisasın şifri və adı: 060403-Maliyyə

İxtisaslaşma: Maliyyə Menecmenti

Qrup: 646

Magistrant:

Orucov Fərid Kamil oğlu

_____ **imza**

Elmi rəhbər:

i.f.d. dos. Musayev Gəray Cümşüd oğlu

_____ **imza**

Proqram rəhbəri:

i.ü.f.d. Vəliyev Cəbrayıl Xəlil oğlu

_____ **imza**

Kafedra müdiri:

i.e.d., prof. Kəlbiyev Yaşar Atakişi oğlu

_____ **imza**

BAKİ - 2022

Elm andı

Mən, Orucov Fərid Kamil oğlu and içirəm ki, “İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi sahibkarlıq fəaliyyətlərinə maliyyə dəstəyi mexanizmləri” mövzusunda magistr dissertasiyasını elmi əxlaq normaları və istinad qaydalarına tamamilə riayət edərək və istifadə etdiyim mənbələrin hamısını ədəbiyyat siyahısında əks etdirərək yazmışam.

İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ RAYONLARDA FƏRDİ SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTLƏRİNƏ MALİYYƏ DƏSTƏYİ MEXANİZMLƏRİ

XÜLASƏ

Tədqiqatın aktuallığı: İşğaldan azad olunmuş rayonlarda fərdi sahibkarlıq fəaliyyətlərinə maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin araşdırılmasıdır. Sahibkarlıq layiqli bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılmasının əsas struktur komponentlərindən biridir. Sahibkarlıq fəaliyyəti fiziki və hüquqi şəxslərin mənfəət əldə etmək məqsədi ilə həyata keçirdikləri müstəqil sahibkarlıq fəaliyyətidir, o cümlədən qanunla qadağan edilmiş bütün iqtisadi fəaliyyət növləri, o cümlədən istehsal, marketinq və xidmətlər göstərilməsi. Müxtəlif növ və formalarda geniş biznes fəaliyyəti iqtisadi və sosial inkişafın ilkin şərti olsa da, iş adamları cəmiyyətin ən təşəbbüskar, aktiv, sosial təbəqəsidir və elmi və texnoloji yenilikləri daha sürətlə qəbul edib istifadə edir

Tədqiqatın məqsədi: Magistrlik dissertasiyasının əsas məqsədi bazar münasibətləri şəraitində Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın mövcud vəziyyətini öyrənmək və bu fəaliyyətin səmərəliliyini artırmaq üçün vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində elmi əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr hazırlamaqdır.

İstifadə olunmuş tədqiqat metodları: Tədqiqat işi bir çox üsullardan istifadə edilərək tədqiq ediləcəkdir, bunlardan birincisi təhlil metodudur. Həmin metod tədqiqat işlərində geniş formada istifadə edilən metodlardandır. Tədqiqat işində İşğaldan azad edilmiş ərazilər haqqında düşünülmüş layihələr nəzəri metodlarla araşdırılacaqdır.

Tədqiqatın informasiya bazası: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika KOSitəsinin illik hesabatları, İqtisadi İnkişaf, Maliyyə və Vergilər Nazirliyinin materialları, Milli Məclisin büdcə, vergi siyasəti, sahibkarlıq sahəsində qanunvericilik materialları, internet şəbəkəsində mövzuya uyğun mövcud informasiyalar əhatə edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Dissertasiya işini yazarkən əsas məhdudiyyətlərdən biri Azərbaycan ədəbiyyatının az olması.

Tədqiqatın elmi yeniliyi və praktiki nəticələri: fərdi sahibkarlıq onun maliyyə sisteminin səmərəliliyinin artırılmasında rolu əsaslandırılmışdır.

Nəticələrin istifadə oluna biləcəyi sahələr: yeni iş yerlərinin açılmasına təsir göstərməklə yanaşı həm də tədris prosesində istifadə oluna bilər.

Açar sözlər: Azərbaycan, Fərdi sahibkarlıq, inkişaf, biznes, maliyyə təminatı.

MECHANISMS OF FINANCIAL SUPPORT FOR INDIVIDUAL ENTREPRENEURSHIP IN THE LIBERATED REGIONS

SUMMARY

The actuality of the subject: The study of mechanisms for financial support for individual entrepreneurship in the liberated areas. Entrepreneurship is one of the main structural components of a decent market economy. Entrepreneurial activity is an independent entrepreneurial activity carried out by individuals and legal entities for the purpose of making a profit, including all types of economic activities prohibited by law, including production, marketing and provision of services. Although large-scale business activity in various types and forms is a prerequisite for economic and social development, businessmen are the most enterprising, active, social strata of society and more quickly adopt and use scientific and technological innovations.

Purpose and tasks of the research: The main purpose of the master's dissertation is to study the current state of entrepreneurship in the Republic of Azerbaijan in market conditions and to develop scientifically based proposals and recommendations to improve tax policy to increase the efficiency of this activity.

Used research methods: The research work will be studied using many methods, the first of which is the analytical method. This method is widely used in research. In the research work, the projects considered in the liberated territories will be studied by theoretical methods.

The information base of the research: includes annual reports of the State Statistics Committee of the Republic of Azerbaijan, materials of the Ministry of Economic Development, Finance and Taxes, budget of the Milli Majlis, tax policy, legislative materials in the field of entrepreneurship, information available on the Internet.

Restrictions of research: One of the main limitations when writing a dissertation is the lack of Azerbaijani literature.

The novelty and practical results of investigation: the role of individual entrepreneurship in increasing the efficiency of the financial system is substantiated.

Scientific-practical significance of results: in addition to influencing the creation of new jobs, it can also be used in the teaching process.

Keywords: Azerbaijan, Individual entrepreneurship, development, business, financial security.

İXTİSARLAR VƏ İŞARƏLƏR

AR	Azərbaycan Respublikası
KOS	Kiçik və orta sahibkarlıq

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	8
I FƏSİL. MİLLİ İQTİSADİYYATIN İNKİŞAFINDA FƏRDİ SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI.....	12
1.1. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında fərdi sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinin nəzəri əsasları	12
1.2. Azərbaycan Respublikasında fərdi sahibkarlığın idarəedici təşkilatı - hüquqi formaları	20
1.3. Sahibkarlığın maliyyə təminatının metodoloji əsasları və əsas prinsipləri	33
II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA FƏRDİ SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ VƏ DÖVLƏTİN FİSKAL SİYASƏTİNİN SAHİBKARLIĞIN STİMULLAŞDIRILMASINA TƏSİRİ	36
2.1. Azərbaycanda fərdi sahibkarlığın inkişafının müasir vəziyyəti və maliyyə təminatı problemləri	36
2.2. Vergi siyasəti - sahibkarlığın inkişafının bir aləti kimi	39
2.3. Sahibkarlığın İnkişafı Fondunun sahibkarlığın inkişafında rolu və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	41
2.4. Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin prioritet istiqamətləri	45
III FƏSİL. İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ RAYONLARDA FƏRDİ SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ, MALİYYƏLƏŞDİRMƏ PROBLEMLƏRİNİN HƏLLİ VƏ MALİYYƏ DƏSTƏYİ MEXANİZMLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASI İSTİQAMƏTLƏRİ	51
3.1. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi Sahibkarlığın formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi.....	51
3.2. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi sahibkarlığın inkişafının maliyyə təminatı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri.....	59
3.3. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi sahibkarlığın maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin formalaşdırılması	62
NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR	66
İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI.....	69
ƏLAVƏLƏR.....	72
Sxemlərin siyahısı	73
Şəkillərin siyahısı	73

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı: Sahibkarlıq layiqli bazar iqtisadiyyatının formalaşdırılmasının əsas struktur KOSponentlərindən biridir. Sahibkarlıq fəaliyyəti fiziki və hüquqi şəxslərin mənfəət əldə etmək məqsədi ilə həyata keçirdikləri müstəqil sahibkarlıq fəaliyyətidir, o cümlədən qanunla qadağan edilmiş bütün iqtisadi fəaliyyət növləri, o cümlədən istehsal, marketinq və xidmətlər göstərilməsi. Müxtəlif növ və formalarda geniş biznes fəaliyyəti iqtisadi və sosial inkişafın ilkin şərti olsa da, iş adamları cəmiyyətin ən təşəbbüskar, aktiv, sosial təbəqəsidir və elmi və texnoloji yenilikləri daha sürətlə qəbul edib istifadə edir. - Bazar iqtisadiyyatının hərəkətverici qüvvəsi olan istehsal Sahibkarlığı dünya standartlarına uyğun olaraq mövcud resurslardan orta və səmərəli istifadə etməklə rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsalını artırmağa və rəqabətli bazarda özünü göstərməyə çalışır. Mənfəəti artırmaq üçün. Odur ki, ölkənin təşkili və iqtisadi inkişafı üçün sağlam biznes mühiti yaratmaq, sahibkarlıq ruhunu aşılamaq və sahibkarlığın prioritetlərini müəyyən etmək lazımdır. Bu gün iqtisadiyyatın yaxşılaşdırılmasında əsas problemlərdən biri onun maliyyəsidir.

Maliyyə institutu üçün ən asan və təhlükəsiz variant, sahibkarların öz pullarını və kreditlərini yeni məktəblər üçün istifadə etməsidir. Azərbaycan iqtisadiyyatının problemi fəaliyyətə başlamaq üçün kifayət qədər maliyyə resurslarının olmamasıdır. Beynəlxalq təcrübədə bu problemi bir çox cəhətdən həll etmək olar. Hökumətlər, banklar və adekvat maliyyə resurslarına malik qarşılıqlı fondlar risk altında olsalar belə, startapları dəstəkləməlidirlər. Bu problemlərin həllində mühüm amil özəl investorların daha yüksək gəlir əldə etməsinə nail olmaq üçün Azərbaycan Respublikasının İqtisadi İnkişaf Nazirliyində investisiya kapitalının yaradılması, dövlət orqanlarında işləməsi və maliyyə problemlərinin həllidir.

Azərbaycan Respublikasında sağlam daxili iqtisadiyyatın yaradılması və iqtisadi inkişafın təkmilləşdirilməsi daha çox araşdırma və tövsiyələrlə əlavə və hüquqi vergi qanunlarının tətbiqindən asılıdır. Eyni zamanda, iqtisadi dəyişikliklərin

sürətini ləngidən, investisiya kapitalının həcmi azaldan, iqtisadiyyatın və regionun cəlbediciliyinə təsirini azaldan amillər var.

Milli iqtisadiyyatın idarə olunma vasitələri makroiqtisadi sabitlikdə, təkcə sənayenin və onun sənaye sahələrinin, eləcə də sənaye infrastrukturunun inkişafında mühüm rol oynayır. Nizamnamələrdən və digər maliyyə resurslarından istifadə etməklə yeni iş yerlərinin yaradılmasına şərait yaratmaqla bazarın böyüməsi, bu məqsədlə kreditlərin istifadəsinin qarşısının alınması, kreditlərin artmasına və onların düzgün istifadəsinə şərait yaradır. Ticarət münasibətlərindəki dəyişikliklər hələ də vergi qanunlarının iqtisadiyyatı sürətləndirmək və ölkəni yenidən enerji ilə təmin etmək üçün əsas yaratmayıb.

Buna görə də, daxili iqtisadiyyatın işləməsi üçün onun bazası ətrafında lazım olan hər şeyi, xüsusən də bazarı layihələndirmək və qurmaq lazımdır.

Son iqtisadi dəyişikliklər Azərbaycanda iqtisadi inkişafa, insanların həyat səviyyəsinin yaxşılaşmasına və iqtisadi inkişafda sahibkarların rolunun artmasına təkan vermişdir. ticarət.

Bununla belə, bazar ölkədə keyfiyyətli məhsulların inkişafı, bazarın rəqabət qabiliyyətinin yüksəldilməsi və iş yerlərinin yaradılması üçün hələ də həlledici amilə çevrilməyib. İqtisadi inkişafın hazırkı mərhələsini nəzərə alaraq, ölkə iqtisadi inkişafda ictimai iştirakın fəaliyyətinin müəyyənləşdirilməsində bir çox problemlərlə üzləşir. Bu məsələlərin öyrənilməsi ölkədə hüquqi prosedurların inkişafı və vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən iqtisadi inkişaf üçün potensial yaradır.

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Sa Dünyanın hər yerindən çoxsaylı iqtisadçılar, o cümlədən A.Smit, Y.Şumpeter, L.Mizes, F.Hayekin, R.Kantinyon, İ.Sey, F.Night, A.Tyunen, K.Marks, J.M.Keynes, M. .Fredman , D.A.Bağirov, M.X.Həsənanlı, İ.A.Kəlbiyev, A.Q.Musayev, M.M.Sadiqov, S.A.Belusov, N.E.Zaiacı və başqaları tutulmuşdur. Beləliklə, mövcud elmi araşdırmaların təhlili göstərir ki, vergi siyasətinin sahibkarlığın inkişafındakı rolu xarici və respublika alimlərinin tədqiqində KOSpleks şəkildə, lakin iqtisadi

əlaqələrin inkişafında, yeni istiqamətlərin öyrənilməsində öyrənilir. Həmin fəaliyyət elmi əhəmiyyətini itirmir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri: Magistrlik dissertasiyasının əsas məqsədi bazar münasibətləri şəraitində Azərbaycan Respublikasında sahibkarlıq fəaliyyətinin mövcud vəziyyətini öyrənmək və bu fəaliyyətin səmərəliliyini artırmaq üçün vergi siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətində elmi əsaslandırılmış təklif və tövsiyələr hazırlamaqdır. Qarşıya qoyulan məqsədə uyğun olaraq aşağıdakı vəzifələrin həlli zəruri hesab edilmişdir.

- Sahibkarlığın inkişafında vergitutmanın təkmilləşdirilməsi;
- Sahibkarlıq fəaliyyətinin stimullaşdırılması tapmaq.

Tədqiqatın obyektı və predmeti: Tədqiqatın predmeti işğaldan azad edilmiş ərazilərdə fərdi sahibkarlıq fəaliyyətinin maliyyə dəstəyinin formalaşması, inkişafı və təkmilləşdirilməsidir, obyektı isə işğaldan azad olunmuş ərazilərdə fərdi sahibkarlıq fəaliyyətinin maliyyə dəstəyidir.

Tədqiqat metodları: metodlardan işlədilərək tədqiq ediləcəkdir, bunlardan birincisi təhlil metodudur. Bu metod tədqiqat işlərində geniş formada istifadə olunan metodlardandır. Tədqiqat işində işğaldan azad olunmuş ərazilər haqqında düşünülmüş layihələr nəzəri metodlarla araşdırılacaqdır.

İşğaldan azad olunmuş rayonlarda fərdi sahibkarlıq fəaliyyətlərinə maliyyə dəstəyi mexanizmləri, sosial-iqtisadi normativlər, və fəaliyyətinin əsas xüsusiyyətləri təşkil edir.

Müşahidə metodu əsasında keçmişdən bu günə kimi işğaldan azad olunmuş rayonlarda fərdi sahibkarlıq fəaliyyətlərinə maliyyə dəstəyi mexanizmləri inkişafı araşdırılaraq və müqayisə edilərək nəticələrin təhlili aparılacaqdır.

Tədqiqatın informasiya bazası: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika KOSitəsinin illik hesabatları, İqtisadi İnkişaf, Maliyyə və Vergilər Nazirliyinin materialları, Milli Məclisin büdcə, habelə vergi siyasəti, sahibkarlıq sahəsində qanunvericilik materialları, internet şəbəkəsində mövzuya uyğun mövcud informasiyalar təşkil edir.

Tədqiqatın məhdudiyyətləri: Dissertasiya işini yazarkən əsas məhdudiyyətlərdən biri Azərbaycan ədəbiyyatının az olması.

Tədqiqatın elmi yeniliyi: Dissertasiya işinin elmi yeniliyi aşağıdakılardan ibarətdir:

- bazar münasibətləri şəraitində fərdi sahibkarlıq fəaliyyətinin formalaşması, inkişafı və maliyyələşməsinin yeni nəzəri metodoloji aspektlərdən öyrənilib aşkara çıxarılması;

- fərdi sahibkarlıq fəaliyyətinin təşkili prinsipləri öyrənilir və maliyyə sisteminin səmərəliliyinin artırılmasında onun rolu əsaslandırılır;

- iqtisadi inkişafın müasir mərhələsinə uyğun olaraq vergi siyasətinin elmi-nəzəri konsepsiyası işlənib hazırlanmışdır;

- sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafında vergi siyasətinin rolu elan edilmiş və gələcək fəaliyyət istiqamətləri müəyyən edilmişdir;

- vergi strategiyasının konseptual istiqamətləri hazırlanmış və stimullaşdırıcı tədbirlərlə bağlı tövsiyələr verilmişdir.

Nəticələrin praktiki əhəmiyyəti və tətbiq sahələri: Tədqiqatın nəticələrinin tətbiqi, sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafına, onun səmərəliliyinin artırılmasına, yenicə iş yerlərinin açılmasına təsir göstərməklə yanaşı həm də tədris prosesində istifadə oluna bilər.

I FƏSİL. MİLLİ İQTİSADİYYATIN İNKİŞAFINDA FƏRDİ SAHİBKARLIQ FƏALİYYƏTİNİN NƏZƏRİ VƏ METODOLOJİ ƏSASLARI

1.1. Ölkə iqtisadiyyatının inkişafında fərdi sahibkarlığın inkişaf etdirilməsinin nəzəri əsasları

Tədqiqatda əsaslı məqsəd Azərbaycanda mikro, sahibkarlığın miqyası və iqtisadi əhəmiyyəti haqqında məlumat verməkdir. Bu, inkişafın dinamikasını, iqtisadiyyata təsirini və sənayenin fəaliyyətinə mövcud problemləri başa düşmək üçün əsasdır. Son illərdə ölkə iqtisadiyyatı xüsusilə sürətlə inkişaf edən neft sənayesi hesabına yüksəlmiş və bu da özlüyündə kiçik və orta müəssisələrin sayının artmasına öz töhfəsini vermişdir. Bununla belə, Sahibkarlıq fəaliyyətinin sayının artması sahibkarlıq sektorunun ÜDM-ə töhfəsini əks etdirmir. Neft sektorunun yüksəlişi nəticəsində ümumi iqtisadi sıçrayış fonunda qeyri-neft sektorunun tərəqqissi demək olar ki, avtomatlaşdırılmışdır. Son tendensiyalar onu göstərir ki, neft sektorundan fərqli olaraq, qeyri-neft sektorunda yüksəlmə azalıb.

Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri iki qrupa bölünür: fərdi sahibkarlar (yəni hüquqi şəxs yaratmayan fərdi sahibkarlar) və kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri (yəni hüquqi şəxslər). Fərdi sahibkarlar unikal olaraq kiçik sahibkarlıq subyektləri hesab edilir, hüquqi şəxs kimi qeydiyyatdan keçmiş fiziki şəxslər isə iki göstəriciyə (işçilərin sayı və illik dövriyyə) görə təsnif edilirlər. Kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı onun milli iqtisadiyyatda artan əhəmiyyətini vurğulayır. Qeydiyyatdan keçmiş müəssisələrin, xüsusən də işçilərin sayının artması ilə xarakterizə olunur. Bununla belə, biznes dairələrində işçi qüvvəsinin 90%-i özəldir. Sorğunun nəticələrinə görə, bir neçə səbəbə görə formal iqtisadiyyatda sahibkarlar üçün fərdi sahibkar kimi işləmək daha asandır:

- 1) Fərdi sahibkarın qeydiyyatı prosesi nisbətən hüquqi şəxs üçün sadə;
- 2) fərdi sahibkarların qeydiyyat, lisenziya və icazə xərclərinin az olması;

3) Ticarətçilər bildirirlər ki, nazirlik və baş idarələrdə qeydiyyatdan keçmiş fərdi sahibkarların vahid siyahısı olmadığından yoxlayıcı qurumların yerli və ya regional bölmələri hüquqi şəxslərlə müqayisədə fərdi sahibkarları yoxlayırlar.

Hüquqi şəxslər nazirliklərin və ya idarələrin mərkəzi aparatında qeydiyyata alınır və həmin orqanlar tərəfindən yoxlanılır. Sahibkarlar arasında ümumi konsensus ondan ibarətdir ki, mərkəzi hökumət rəsmiləri ilə qeyri-rəsmi razılaşma bu qurumların regional nümayəndələri ilə razılaşmadan daha çətindir. 2007-ci ildə orta hesabla hər dörd sahibkardan biri öz daxili maliyyə mənbələrindən (özəl / kapital) istifadə edərək əsas kapitalla investisiya qoyub.

Fərdi sahibkarlıq bir fiziki şəxs tərəfindən ona mülkiyyət hüququ əsasında malik olduğu əmlak əsasında, habelə əmlakdan istifadəyə və (və ya) sərəncam verməyə icazə verən digər hüquq əsasında müstəqil şəkildə həyata keçirilir.

Fiziki şəxs ər-arvadın ümumi əmlakından şəxsi sahibkarlıq fəaliyyəti üçün istifadə etdiyi hallarda, qanunvericilikdə və ya nikah müqaviləsində və ya ər-arvad arasında başqa müqavilədə başqa hal nəzərdə tutulmayıbsa, bu cür istifadə üçün digər ər-arvadın notariat qaydasında təsdiq edilmiş razılığı tələb olunur.

Fərdi sahibkarlıq təsərrüfat formasından istifadə etməklə həyata keçirilə bilər.

Birgə sahibkarlıq

Birgə sahibkarlıq bir qrup fiziki şəxslər (fərdi sahibkarlar) tərəfindən ümumi mülkiyyət hüququ əsasında onlara məxsus əmlak əsasında, habelə əmlakdan birgə istifadəyə və (və ya) ona sərəncam verməyə imkan verən başqa hüquq əsasında həyata keçirilir.

Birgə sahibkarlığın formaları

- ər-arvadın ümumi birgə mülkiyyəti əsasında həyata keçirilən ər-arvadın sahibkarlığı;
- kəndli təsərrüfatının ümumi müştərək mülkiyyəti və ya özəlləşdirilən yaşayış sahəsinin müştərək mülkiyyəti əsasında həyata keçirilən ailə biznesi;
- ümumi paylı mülkiyyət əsasında özəl sahibkarlığın həyata keçirildiyi sadə ortaqlıq;
- qanunlara uyğun olaraq digər formalarda.

Ər-arvadın adından biznes dövriyyəsində ər-arvadın biznes fəaliyyətində ər-arvaddan biri digər həyat yoldaşının razılığı ilə hərəkət edir ki, bu da təsdiqlənə bilər: fərdi sahibkar qeydiyyatı alındıqda;

və ya fərdi sahibkarın fəaliyyəti dövlət qeydiyyatı olmadan həyata keçirildiyi hallarda yazılı şəkildə ifadə edilir və notarial qaydada təsdiq edilir.

Ər-arvaddan birinin təsərrüfat dövriyyəsində digər ər-arvadın onların adından çıxışına razılığı olmadıqda, hesab edilir ki, təsərrüfat dövriyyəsində fəaliyyət göstərən həyat yoldaşı şəxsi sahibkarlıq formasında fərdi sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirir.

Şübhəsiz ki, kiçik biznes sahibi kimi siz masaya inanılmaz dəyər gətirirsiniz. Bir şirkəti işə salmaq və onu gəlirli etmək böyük bir işdir. Şübhəsiz ki, bu, çox diqqət və fədakarlıq tələb edir. İşinizlə o qədər məşğul ola bilərsiniz ki, özünüzü unudursunuz. Bununla belə, biznesiniz böyüdükcə siz də etməlisiniz.

Karyera və şəxsi inkişaf üzrə məşqçi Ketı Kaprinonun fikrincə, “Şəxsi inkişaf bir insan və öz həyatınız üçün dəyişiklik agentı kimi daha güclü, daha inamlı və daha təsirli böyümə prosesidir. Bu, özünüzü necə gördüyünüz və dərk etdiyiniz, başqaları ilə qarşılıqlı əlaqəniz, dünya ilə əlaqəniz, gələcəyinizi və imkanlarınızı necə təsəvvür etdiyinizlə bağlıdır”.

Buna görə biznesin inkişafı ilə yanaşı, şəxsi inkişafı təşviq edən həyat tərzini inkişaf etdirmək, bir çox müvəffəqiyyət səviyyəsinə imkan vermək vacibdir. Şəxsi inkişafa əhəmiyyət verdiyiniz zaman (özünüzün və nəzarət etdiyiniz hər hansı işçinin) daha məşğul iş yerini, daha səmərəli işçi performansını və zamanla daha çox gəlirliliyi inkişaf etdirəcəksiniz.

Biznes sahibləri üçün şəxsi inkişafın əhəmiyyətli faydaları bunlardır:

Bu, gizli bacarıqlarınızı kəskinləşdirir və onlara parlaqlıq üçün yer verir. Siz cəhd etməyincə heç vaxt bilməyəcəksiniz, elə deyilmi? Şəxsi inkişaf səyahəti sizdə bəzi gizli istedadları üzə çıxara bilər - bu, sizin üstün olduğunuz və biznesinizi inkişaf etdirmək üçün istifadə edə biləcəyiniz bir şeydir.

Bu, təkcə şəxsi deyil, həm də müştəri və işçilərin inamını yaratmağa kömək edir. Daha yaxşı işçilər daha yaxşı iş yeri ilə nəticələnir. Bu sağlam mühit müştəri

üçün daha müsbət təcrübəyə imkan verir və nəticədə müştərini biznesinizi başqasına tövsiyə etməyə sövq edir.

Məhsuldarlığı və effektivliyi artırır. Şəxsi bacarıqlarınızı təkmilləşdirmək iş həyatınızı yaxşılaşdırır. Əgər şəxsi inkişaf yolu ilə bilik və bacarıqlar əldə etsəniz, daha yaxşı nəticələr əldə etmək üçün özünüzü gücləndirmiş olursunuz.

İş motivasiyasını və iş məmnunluğunu artırır. Şəxsi inkişaf üzərində işləmək sizi daha çox işləməyə həvəsləndirəcək. Aydın bir yol tapdığınız zaman daha yüksək məmnuniyyət hissi keçirəcəksiniz. Məhsuldarlığınıza və biznesinizin ümumi məhsuldarlığına domino təsirini görəcəksiniz.

Şəxsi inkişaf peşəkar inkişafa bərabərdir. Şəxsi inkişaf səyahətiniz biznes sahibi kimi böyümənin köküdür. Özünü sərəmayə heç vaxt boşa getmir.

Aydındır ki, şəxsi inkişaf karyera inkişafına gətirib çıxarır. Bütün bunları nəzərə alaraq, işə başlamaq üçün 5 fikir var.

Oxuyun. Yəqin ki, bunu tez-tez eşidirsiniz, ancaq bir çox uğurlu biznes sahibləri bunu təsdiq edə bildiyi üçün. Tez-tez oxuyun. Bacardığınız qədər oxuyun. Ayda cəmi bir kitab belə oxuyub bitirməyi qarşıya məqsəd qoyun. Oxumaq təkcə bilik və söz ehtiyatınızı genişləndirmir, həm də zehninizi stimullaşdırır və tənqidi düşünmə bacarıqlarınızı təkmilləşdirir.

Onlayn kursa yazın. Onlayn kurslar yeni və ya mövcud bacarıqları inkişaf etdirmək üçün əla yoldur. Hansı kursu keçəcəyinizlə bağlı seçimləriniz heç vaxt tükənməyəcək. Seçimlər demək olar ki, sonsuzdur. Siz başqa dil öyrənmək və ya yeni proqram təminatı üzrə dərslərə yazıla bilərsiniz. Bəzi dərslər yaradıcılıqla necə yazmağı, qrafik dizaynın əsaslarını, biznesinizin sosial media marketinqini təkmilləşdirməyə dair məsləhətləri və s. öyrədir. Siz biznes nişinizə və ya sadəcə şəxsi seçiminizə ən yaxın olan kursu keçə bilərsiniz.

Tərəqqinizi izləyin. Kiçik irəliləyiş hələ də tərəqqidir! Gündəlik tutun və son hadisələr, qərarlar və söhbətlər haqqında düşünün. Bunun vasitəsilə siz hədəflər qoymağınıza və tərəqqini qiymətləndirməyinizə kömək edəcək özünüzü dərk edəcəksiniz.

Bir mentorla danışın. Bu bir iş məşqçisi və ya həyat məşqçisi ola bilər. Rolunuzda ilişib qaldığınızı hiss edirsinizsə və ya inkişaf etmədiyinizi hiss edirsinizsə, açmaq və növbəti addımı atmağınıza kömək edə biləcək biri ilə danışın. Peşəkar mentor sizə real təkmilləşdirməyə nail olmaqda kömək edə bilər və sizi bu çətin vəziyyətdən çıxarmaq üçün əldə edilə bilən mərhələləri təyin etməyə kömək edə bilər.

İlham alın. Başqalarının uğurlarına rəqabət və ya “məğlub olmaq” kimi baxmaq əvəzinə, onlara daha çox və daha yaxşı işləmək üçün ilham kimi baxmağa çalışın. Bu, gündəlik həyatınıza daxil etmək üçün sağlam düşüncə tərzidir. Müqayisə təzyiqini çiyinlərinizdən qaldırın və aydınlıq və məmnunluq üçün daha çox yer verin.

Şəxsi inkişaf hər bir fərd üçün fərqli görünəcək. Bəzi biznes sahibləri üçün bu, uzunmüddətli təhsil məqsədləri güdmək və ya bir bacarıq inkişaf etdirmək ola bilər. Başqaları üçün bu, özünə inamı və ya digər insanlarla münasibətləri yaxşılaşdırmaq kimi daha mücərrəd ola bilər.

İnvestisiya səviyyəsinin aşağı olması sahibkarlıq inamının olmaması və digər səbəblərə görə sahibkarların autsorsinq mənbələrinə çıxışında əhəmiyyətli maneələr yarada bilər. Ölkənin ümumi iqtisadiyyatı yüksəldikcə, sahibkarların gəlirləri də artır. Gəlir artarsa, o, bir tərəfdən istehlakçı mənfəətini artırır, digər tərəfdən isə fiziki və kiçik müəssisələrin maliyyə bazasını əhatə edir.

Bu, öz müştərilərini artan ehtiyaclarını ödəmək üçün mükafatlandırır. 2017-ci il iyulun 1-i vəziyyətinə hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün qeydiyyatdan keçmiş sahibkarların sayı 771 min nəfərə çatıb. Dövlət Audit Komitəsinin məlumatına görə, hər altı sahibkardan beşi kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, sənaye, avtomobil təmiri, digər xidmətlər və anbar təsərrüfatı ilə məşğuldur. İnvestisiya qoymaq istəyən sahibkarların əksəriyyəti Bakı (29,1%), Aran (21%), Gəncə-Qazax (14,5%) və Lənkəran (10,2%) kimi biznes sahələrində qeydiyyatdan keçib. Sahibkarların 78,4 faizini kişilər, 21,6 faizini isə qadınlar təşkil edib.

Sahibkarların ümumi sayının 27,3 faizi kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, 25,8 faizi digər xidmət sahələrində, 20 faizi ticarət, avtomobil təmiri, 7 faizi isə qadınlarda olub. Bakının iqtisadi imkanları, bəzi regionlarda iş yerlərinin olmaması, kənd təsərrüfatında gəlirlərin aşağı olması mövsümi məşğulluğun artmasına və miqrasiyaya səbəb olur. Rəsmi statistikaya görə, Bakının əhalisi 2 milyondan artıqdır, lakin bu rəqəm ölkənin digər bölgələrində rəsmi qeydiyyatda olsa da, əslində paytaxtda yaşayanları əhatə etmir. Mütəxəssislərin fikrincə, Bakının real əhalisi təxminən 4 milyon nəfər olan rəsmi rəqəmdən təxminən iki dəfə çoxdur. Bakıdan sonra Sumqayıt və Gəncə ölkənin ən böyük şəhərləridir. Bu şəhərlərin digər rayonlarında fərdi sahibkarların sayı və sahibkarlıq fəaliyyəti üstünlük təşkil edir. Bakı, Sumqayıt və Gəncədə fərdi sahibkarların sayı ölkədə qeydiyyatda olanların 42 faizini təşkil edir.

Dövlət qeydiyyatına alınmış siyahıyaalma məlumatları da daxil olmaqla, torpaq bölgüsü alan ev təsərrüfatlarının sayı 850.000-dən artıqdır ki, bu da ölkə ərazisinin 98%-ni təşkil edir. Hökumət tərəfindən yaradılmış ev təsərrüfatlarının iqtisadi rayonlar üzrə bölgüsü aşağıdakı kimidir. Kiçik müəssisələr və fərdi sahibkarlar çox vaxt daha böyük şəhərlərdə yerləşir. Belə ki, Bakı, Sumqayıt və Gəncədə kiçik sahibkarlıq subyektlərinin ümumi sayı ölkədəki bütün kiçik sahibkarlıq subyektlərinin 56 faizini təşkil edir. (Johnson R., Soenen L. 2003).

KOS sektorunun artımını ölçmək üçün əsas göstəricilərdən biri də sahibkarların öz bizneslərinə investisiyalarının həcmi və mənbələridir. Araşdırmalar göstərir ki, yerli sahibkarlar nadir hallarda öz bizneslərini genişləndirməyə sərmayə qoyurlar. Belə ki, 2007-ci ildə sahibkarların yalnız 28%-i öz biznesinə sərmayə qoyub. Bu investisiyaların çoxu sahibkarların öz gəlirləri hesabına maliyyələşdirilir.

Sahibkarların yalnız kiçik bir hissəsi maliyyə institutları tərəfindən investisiyalar üçün maliyyə yardımı axtarır. Hesabatda maliyyəyə çıxış bölməsində KOSmersiya maliyyəsinin aşağı səviyyəsinə diqqət yetirilir və mövcud məhdudiyyətlərin aradan qaldırılması üçün tövsiyələr verilir. Sahibkarların fikrincə, gəlirlərin davamlı artımı, bazarın inkişaf perspektivləri və biznes təcrübəsi onlara kifayət qədər 9 dövriyyə qazanmağa imkan yaradır. Bununla əlaqədar, fokus qrup

müzakirələrinin göstərdiyi kimi, onların qazanclarının əhəmiyyətli bir hissəsi icarəyə verilir. Bakıda fəaliyyət göstərən sahibkarların yarısından çoxu, regionlardakı sahibkarların isə cəmi 26 faizi KOSmersiya məqsədi ilə bina icarəyə götürür. Ətraflı mü sahiblər zamanı sahibkarlar bildirdilər ki, Bakıda icarə ödənişləri, yəni icarəyə götürülmüş biznesin təxminən 60 faizi şirkətin mənfəətinin 30-40 faizini tutur. Bakıda küçələrdə yerləşən kirayəçilərin və icarə obyektlərinin icarəsi, küçəyə birbaşa çıxış bəzən ildə bir neçə dəfə dəyişir. Bunun səbəbi, müəssisələrin mənfəət və gəlirlərinin çox vaxt yüksək kirayə qiymətlərini ödəmək üçün kifayət etməməsidir. Buna görə də, ən azı, yüksək icarə xərclərini ödəyə bilən iş adamları investisiya ehtiyaclarını prioritetləşdirməyə məcbur olurlar. Azərbaycan hökuməti KOS-lara üç müxtəlif növ yardım həyata keçirir. Onlardan ən mühümü müəssisələrə sərmayə qoyan və ən azı 1 milyon dollar paya malik Azərbaycan Investisiya Şirkətidir. (SKMF) KOS-lara güzəştli kreditlər (3 milyon dollara qədər) verir (Niftullayev V. 2007).

İqtisadiyyat Nazirliyinin Sahibkarlığın İnkişafı Fondu dekabrın 27-də Sərxanı rayonunun Əmircan kəndində sahibkarlıq subyektlərinə güzəştli kreditlərin verilməsinə dair sonuncu işgüzar forumunu keçirib. Sarukani rayonunda keçirilən biznes forum çərçivəsində təşkil olunan biznes forumda 100-dən çox sahibkar iştirak edib. Bildirilmişdir ki, bunun bir hissəsi dövlətin güzəştli kreditləri hesabına maliyyələşir, sahibkarlıq subyektlərinə yaxşı sxemlər və tədris vəsaitləri paylanılır. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun icraçı direktoru Şərzad Abdullayev Forum iştirakçılarna Fondun 2017-ci ildəki fəaliyyəti, regionlarda, o cümlədən Bakıda həyata keçirdiyi layihələr və planları barədə məlumat verib.

2017-ci ildə investisiya layihələrinin xeyrinə 146 milyon manat güzəştli kredit verilib. Bu kreditlər hesabına maliyyələşdirilən layihələrin reallaşdırılması 6600 yeni iş yerinin yaradılmasına imkan verəcək. Kreditlərin 65%-i ölkənin regionlarına, 35%-i isə Bakıdakı evlərə verilir. Güzəştli kreditlərin 67,6 faizi aqrar sektora, 32,4 faizi isə emal sənayesinin inkişafına verilib. 2017-ci ildə güzəştli dövlət krediti

hesabına 60 sahibkarlıq subyekti istifadəyə verilmiş, tikinti-quruculuq işləri davam etdirilir.

Aqroparkların, heyvandarlıq və istixana KOSplekslərinin, iri fermer təsərrüfatlarının və dərin bağçılıq təsərrüfatlarının, logistika mərkəzlərinin, ət, qida, çörək, tikinti materialları, meyvə-tərəvəz və digər sahələrin emalı və istehsalının emalı, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin yaradılması və s. dövlət güzəştli kreditlərinin əsas istiqaməti. Biznes Forumda müvəkkil kredit təşkilatları vasitəsilə sahibkarlıq subyektlərinə 8,8 milyon manat güzəştli kredit verilib.

Bu kreditlər əsasən akvapark, istixana KOSpleksi, heyvandarlıq, tərəvəzçilik, quşçuluq, qapı-pəncərə istehsalı və s. Sahəyə yönəlmiş bu kreditlərin həyata keçirilməsi 200-dən çox yeni iş yerinin yaradılmasına imkan verəcək. Son onillikdə Azərbaycanın qanunverici orqanı mühüm irəliləyişlərə və sistemləşdirməyə nail olub. Bu, beynəlxalq təcrübəyə uyğun bir çox yeni qanunlar və mövcud qanunlara əlavələr və köhnəlmiş qanunların ləğvi ilə bağlıdır.

Digər qanunlarla yanaşı, 2001-ci il yanvarın 1-dən qüvvəyə mindikdən sonra Vergi 11 Məcəlləsinə 19-cu dəfə yenidən baxılmış, Mülki Məcəlləyə isə əlavə və dəyişikliklər edilmişdir.

Dəyişikliyə seçilmiş düzəlişlər Vergi Məcəlləsində də özünü göstərmişdir (Manafov Q.N. 1997).

Bu qaydalar bütün növ lisenziyaların verilməsi qaydalarını müəyyən edir, lisenziyalaşdırılan fəaliyyət növlərini, lisenziyaların verilməsinə görə dövlət rüsumunun məbləğlərini müəyyən edir, lisenziya verən təşkilatları və lisenziyalaşdırma prosesinə cavabdeh olan orqanı təyin edir (Musayev V.B., Seyfullayev İ.Z. 2002).

Biznes mühitinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş qanunvericiliyin bu dəyişkənliyi həm də bizneslərə, xüsusilə məhdud fərdi sahibkarlara və çox vaxt qanunlara riayət etməklə məhdudlaşan fərdi sahibkarlığa mənfi təsir göstərir (İmanov Ə. 2007).

1.2. Azərbaycan Respublikasında fərdi sahibkarlığın idarəedici təşkilatı - hüquqi formaları

Dünya təcrübəsi inandırıcı şəkildə göstərir ki, İEÖ -də kiçik biznes milli iqtisadiyyatın inkişafına, sosial problemlərin həllinə, məşğul işçilərin sayının artmasına mühüm təsir göstərir. İşçilərin sayına görə, istehsal olunan və satılan məhsulların, görülən işlərin və göstərilən xidmətlərin həcminə görə müəyyən ölkələrdə kiçik müəssisələr aparıcı rol oynayır. 1991-1995-ci illərdə AR-də qəbul edilmişdir. Qanunvericilik və normativ hüquqi aktlar göstərir ki, ölkədə KOS-ların inkişafı yeni iş yerlərinin açılmasına, geniş sahibkar təbəqəsinin formalaşmasına töhfə verən iqtisadi islahatların istiqamətlərindən biridir.

“Kiçik sahibkarlığa dövlət yardımı haqqında” AR-in Qanununda göstərilir ki, həmin qanun hamının Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş azad sahibkarlıq işi ilə işləmək hüququnu və digər fəaliyyət növlərini həyata keçirmək məqsədi daşıyır.

Bazar iqtisadiyyatının subyektləri kimi kiçik biznes subyektlərinin həm üstünlükləri, həm də mənfi cəhətləri var. Fərdi sahibkarlığın inkişafı sahəsində xarici və yerli praktikani təhlil edərək aşağıdakı seçilmiş olar:

- iqtisadi şəraitə daha tez uyğunlaşma;
- şirkətlərin işinin daha böyük müstəqilliyi;
- qərarların qəbulu və həyata edilməsində çeviklik və səmərəlilik;
- nisbətən aşağı xərcləri;
- fərd üçün öz ideyalarını həyata keçirmək, öz qabiliyyətlərini göstərmək üçün böyük fürsət;
- aşağı kapital tələbləri və yerli bazarların tələblərinə cavab olaraq məhsul və istehsalda tez dəyişikliklər etmək imkanı;
- kapitalın nisbətən yüksək dövriyyəsi və s.

Beləliklə, Beynəlxalq Əmək Bürosunun hesabatında KOS-ların əhəmiyyətli rəqabət üstünlükləri olduğu, iri müəssisələrlə müqayisədə çox vaxt pul qoyuluşu tələb olunması, yerli materialdan və işçi qüvvəsindən geniş istifadə olunması qeyd olunur.

Fərdi sahibkarlığın sahibləri daha çox qənaət və investisiya qoymağa maraqlıdırlar, onların uğur əldə etmək üçün həmişə yüksək səviyyədə şəxsi motivasiyası var ki, bu da təşkilatın ümumi işinə yaxşı təsir edir. Fərdi sahibkarlar yerli bazarlardakı tələbatın səviyyəsini daha yaxşı bilirlər, çox vaxt mallar konkret istehlakçıların sifarişinə uyğun istehsal olunur, iri müəssisələrə nisbətən daha çox insanların dolanışıqlarını təmin edir, peşəkar işçilərin hazırlanmasına və onların yayılmasına öz töhfəsini verir.

Mühasibatlıq bilikləri hər bir sahibkar üçün son dərəcə faydalı ola bilər. Əslində, bu, hələ də öz müəssisəsinin sağ qalması və böyüməsi üçün çərçivə yaratmağa çalışan biznesin ilk günlərində təsisçilər üçün həlledici ola bilər.

Qurulmaq

Biznesdən asılı olmayaraq, əksər təsisçilər - xüsusən də şirkətlərinin ilk günlərində - bütün vacib müştəriləri və müştəriləri cəlb etməyə və saxlamağa diqqət yetirirlər.

Həm də bu, tək-cə satış və müştəri idarəciliyi deyil - şirkətin ilkin mərhələlərində təsisçi hazır məhsulu müştərilərə çatdırmaq üçün çox iş görə bilər, xüsusən də bilik və ya bacarıqlara əsaslanan sənayelərdə.

Bu arada, kitabları tarazlayan və biznesin maliyyəsini kim idarə edir? İşçi heyətində tam ştatlı mühasib olmadan, maliyyə təhlili baxımından çıpaq minimumdan başqa bir şey etmək çətin ola bilər.

Nəzarət

Maliyyə savadlı bir iş sahibinin öz biznesinə tam nəzarət etmə ehtimalı daha yüksəkdir. Balans hesabatlarının və mənfəət və zərər hesabatlarının nə demək olduğunu başa düşmək müəssisənizin maliyyə vəziyyətinin aydın görünüşünü təmin edir və sonradan daha ağıllı biznes qərarlarını asanlaşdırır.

Kiçik biznes sahibi kimi siz işin bütün maliyyə tərəflərini idarə etməli deyilsiniz, lakin müəyyən dərəcədə maliyyə fərasəti qazanmaq o deməkdir ki, siz biznesin bəzi maliyyələrini idarə edə biləcəksiniz və bu prosesdə özünüə ən yaxşı şansı verəcəksiniz. inkişaf edə biləcək bir iş qurmaq.

Mühasibat uçotunun əsasları ilə məşğul olmaq sizi səyahətinizdə qaçılmaz olaraq qarşılaşacağınız bir sıra çətinliklərə hazırlaya bilər.

Ölçəklənəbilirlik

Bütün sahibkarlar öz bizneslərini başlamaq və sonradan inkişaf etdirmək üçün adekvat maliyyələşdirməyə ehtiyac duyurlar. Kreditlərə və ya kredit xətlərinə çıxış kiçik müəssisələr üçün genişlənmə prosesində əsas amildir.

Özəl kapital firmaları, banklar və ya investorlarla danışmağın vaxtı gəldikdə - onların hamısı potensial olaraq artan biznesdə maraqlı tərəf ola bilər - söhbəti (maliyyə baxımından) danışmaq bacarığı, şübhəsiz ki, əvəzolunmaz olduğunu sübut edəcəkdir.

Müəssisələrin uğurla fəaliyyət göstərməsinə imkan verən maliyyə alətlərinin əsaslarını başa düşmək sahibkarlara tək-cə ümumi strategiyalarını formalaşdırmaqda və rüblük büdcə qərarları ilə uzunmüddətli investisiyaları tarazlaşdırmaqda deyil, həm də müştərilər kimi kiçik detallardan xəbərdar olmaqda kömək edir. ödənildi, çox fatura verən təchizatçılar və ya əvvəllər qara olan nömrələr qırmızıya sürüşməyə başladı.

Hər il minlərlə sahibkar kiçik biznes qurur və yaradır. Bu sahibkarların qarşısında duran əsl problem sonradan miqyas qazanmaqdır. Bütün kiçik bizneslər uğur qazanmaq üçün gəlirli şəkildə inkişaf etməlidirlər. Biznesi gəlirli və davamlı şəkildə genişləndirmək bacarığı maliyyə savadlılığını tələb edir.

Maliyyə savadlılığı sahibkarlara hər dollar, avro və ya funt-sterlinq üçün məsuliyyət götürməyə və kiçik biznesin yaşamaq şansını artırmaq üçün vacib olan xərclərə və pul vəsaitlərinin hərəkətinin sadə ölçülərinə kəskin diqqət yetirməyə imkan verir.

Bu bilik sizi biznesinizin hesablarının bütövlüyünü təmin etməkdən ibarət olan peşəkarlarla daha yaxşı məşğul olmaq imkanı verəcək və nəticədə həm vaxtınıza, həm də pulunuza qənaət edəcəkdir.

Fərdi sahibkarlıq bəzi ölkələrdə iri müəssisələrlə müqayisədə malların istehsalında, işlərin görülməsində, xidmətlərin göstərilməsində həm say, həm də nisbət baxımından üstünlük əhatə edir. Həmçinin, kiçik biznes müəyyən

çatışmazlıqlarla da xarakterizə olunur, onların arasında ən əhəmiyyətliləri vurğulanmalıdır:

- daha yüksək risk səviyyəsi, bu səbəbdən də bazar mövqeyinin yüksək qeyri-sabitliyi;
- böyük şirkətlərdən asılılıq;
- biznesin idarə edilməsində çatışmazlıqlar;
- menecerlərin zəif səriştəsi; iş şəraitindəki dəyişikliklərə artan həssaslıq;
- əlavə vəsaitlərin cəlb edilməsində və kreditlərin alınmasında çətinliklər;
- müqavilələr (müqavilələr) bağlayarkən biznes tərəfdaşlarının qeyri-müəyyənliyi və ehtiyatlılığı.

Təbii ki, kiçik sahibkarlıq subyektlərinin fəaliyyətindəki çatışmazlıqlar və uğursuzluqlar həm daxili, xarici səbəblər, kiçik müəssisələrin fəaliyyət göstərmə şərtləri ilə müəyyən edilir. Təcrübə göstərir ki, kiçik firmaların uğursuzluqlarının əksəriyyəti kiçik və orta müəssisə sahiblərinin idarəetmə təcrübəsizliyi və ya peşəkar səriştəsizliyi ilə bağlıdır. Amerikanın kiçik firmalarının təcrübəsi göstərir ki, təkə sahibkarlıq təcrübəsi və fərasət kifayət etmir. Bugünkü kiçik biznesdə xüsusi biliklərə təcili ehtiyac var. Tipik olaraq, yeni bir işə ya istehsal haqqında demək olar ki, heç nə bilməyən tacir, ya da ticarət haqqında heç nə bilməyən mühəndis başlayır. Kiçik biznes sahibinin xüsusi biznes strukturlarını idarə etməkdə çox az təcrübəyə malik olması qeyri-adi deyil. Bir firmanın uğur şansı yaşlandıqca artır. Uzunmüddətli tək mülkiyyətli firmalar sahiblərini tez-tez dəyişən firmalara nisbətən daha yüksək və daha sabit gəlir əldə edirlər. Amerika statistikasına göstərir ki, kiçik firmalara sahib olan qadınlar biznesdə kişilərdən daha uğurlu olurlar. Araşdırmalar zamanı qeyd olunur ki, çox işləyən kiçik sahibkarlar uğur qazansalar da, eyni zamanda, fəaliyyətlərində sağlam düşüncə çərçivəsindən kənara çıxmırlar. Kiçik biznesin uğursuzluğuna sahibkarların aşağı ixtisas səviyyəsi təsir edir. Artıq kiçik firmalarda biznes qurmaq təcrübəsi qazanmış sahibkarlar daha uğurlu olurlar. Əgər şirkətin idarə edilməsində birdən çox şəxs iştirak edirsə, sahibkarlıq KOSandası iki, üç və ya dörd nəfərdən ibarətdirsə, kollektiv qərar qəbul etmək daha peşəkar olduğundan, sağ qalma şansı daha yüksəkdir. Birinci mərhələdə maliyyələşdirmənin

həcmi də kiçik firmaların sağ qalmasına təsir göstərir. Şirkətə nə qədər çox ilkin kapital qoyularsa, böhran dövrlərində onun qorunması üçün bir o qədər imkanlar yaranır. Hazırda yaranan və yoxa çıxan sosial ehtiyacların daimi axtarışı və onlara davamlı uyğunlaşma kiçik biznes strategiyasının əsasını təşkil edir. Bəzi Qərb ekspertləri kiçik biznesə yeni şəxsi münasibətlər məktəbi, gələcəyin sahibkarlıq əsasları və prinsipləri üçün sınaq meydançası kimi baxmağa meyillidirlər. Bütövlükdə iqtisadiyyat üçün kiçik şirkətlərin fəaliyyəti onun çevikliyinə artırılmasında mühüm amildir. Fərdi sahibkarlığın inkişaf səviyyəsinə görə ekspertlər hətta ölkənin dəyişən iqtisadi mühitə uyğunlaşma qabiliyyətini də mühakimə edirlər. Bazar münasibətlərinin inkişafının ilkin mərhələsində olan Azərbaycan üçün məhz kiçik sahibkarlıq sektorunun yaradılması və inkişafı cəmiyyətin sosial yenidən qurulmasının əsasına çevrilməli, əhalinin hazırlığını və bütövlükdə biznesə keçidini təmin etməlidir (Büdcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 1992).

Çətinliklərə və uğursuzluqlara baxmayaraq, Fərdi sahibkarlıq inkişaf edir, geniş vüsət alır, iqtisadi, sosial, elmi-texniki problemləri həll edir.

İqtisadi ədəbiyyatın və kiçik biznesin fəaliyyəti haqqında faktiki statistik məlumatların təhlili kiçik biznesin dayanıqlığının nisbətən aşağı olmasına baxmayaraq, İEOÖ-də kiçik biznesin artan rolunu inandırıcı şəkildə sübut edir. Kiçik müəssisələrin sayının artması, inkişaf etmiş infrastrukturunu və dövlət dəstəyi ilə kiçik sahibkarlıq iqtisadi və sosial problemlərin həllində, eləcə də məşğulluqda mühüm amildir. Tipik olaraq, kiçik biznesin inkişafı aşağıdakı problemlərin həlli üçün ilkin şərtidir:

- əhalinin və cəmiyyətin tələbatının daha yaxşı ödənilməsinə töhfə verən rəqabətqabiliyyətli, sivil bazar münasibətlərinin formalaşdırılması;

- malların, işlərin, xidmətlərin çeşidinin genişləndirilməsi və keyfiyyətinin yaxşılaşdırılması.

-İstehlakçıların ehtiyaclarını ödəməyə çalışan kiçik biznes malların, işlərin, xidmətlərin keyfiyyətinin və xidmət mədəniyyətinin yaxşılaşdırılmasına töhfə verir;

- əmtəə və xidmətlərin istehsalının konkret istehlakçılara yaxınlaşdırılması;

- iqtisadiyyatın struktur restrukturizasiyasına yardım-fərdi sahibkarlığın iqtisadiyyata çeviklik, hərəkətlilik, verir;
- istehsalın inkişafı üçün əhalinin şəxsi vəsaitlərinin cəlb edilməsi. Kiçik biznesdəki partnyorlar kapitallarını böyük biznesə nisbətən daha çox maraqla biznesə yatırır;
- əlavə iş yerlərinin yaradılması, işsizlik səviyyəsinin aşağı salınması;
- insanların yaradıcılıq potensialından daha əlverişli istifadə edilməsinə, onların istedadlarının üzə çıxarılmasına, müxtəlif sənətkarlıq növlərinin, xalq sənətkarlığının inkişafına kömək etmək;
- geniş istehsalı müəyyən məhdudiyyətlər qoyan əhalinin müəyyən qruplarının (evdar qadınlar, pensiyaçılar, əlillər, tələbələr) əmək fəaliyyətinə cəlb edilməsi;
- mülkiyyətçilərin, formalaşması;
- elmi-texniki;
- yerli xammal mənbələrinin işlənməsi və istifadəsi;
- KOSponentlərin tədarükü, köməkçi və xidmət sahələrinin yaradılması vasitəsilə iri müəssisələrə yardım;
- dövlətin aşağı rentabelli və zərərli müəssisələrdən onların icarəyə verilməsi və satın alınması yolu ilə azad edilməsidir.

Kiçik sahibkarlığın hamısı bu və digər iqtisadi-sosial funksiyaları onun inkişafını ən mühüm dövlət vəzifələrindən birinə çevirir, onu Azərbaycan iqtisadiyyatında aparılan islahatların tərkib hissəsinə çevirir.

Təcrübə göstərir ki, texniki tərəqqi, müştərilərin tələbatının tam ödənilməsi bu gün əsasən kiçik müəssisələrin səmərəliliyi ilə müəyyən edilir. Yüksək innovasiya templəri, texnoloji dəyişikliyin mobilliyi, ixtirələrdən istifadə, xidmət sektorunun sürətli inkişafı və məşğulluğu, qiymət və qeyri-qiymət rəqabəti, bir tərəfdən aşağı qiymətlər, digər tərəfdən yüksək keyfiyyətli məhsulların satın alınması istehlakçılar. Xidmətlər, böyük vergi daxilolmalarının mümkünlüyü - bütün bunlara kiçik biznesin ölkə iqtisadiyyatına töhfəsi daxildir. Bununla belə, biznes mühitinin təhlili dövlətin bu problemə diqqətinin artmasına baxmayaraq, kiçik sahibkarlığın inkişafına mane olan bir sıra səbəbləri üzə çıxara bilər. Birincisi, ölkədəki ağır

iqtisadi vəziyyət: inflyasiya, istehsalın azalması, iqtisadi əlaqələrin kəsilməsi, ödəniş intizamının pisləşməsi, faiz dərəcələrinin yüksək olması, sahibkarların hüquqi müdafiəsinin zəif olması. İkincisi, sahibkarların təşkilati, iqtisadi və hüquqi biliklərinin aşağı səviyyədə olması, istər kiçik biznesdə, istərsə də dövlət sektorunda düzgün işgüzar etika və iqtisadi mədəniyyətin olmaması. Üçüncüsü, əhalinin müəyyən hissəsinin mənfi münasibəti ondan ibarətdir ki, onlar birbaşa sahibkarlığı yalnız vasitəçilik və satış yolu ilə əlaqələndirirlər. Dördüncüsü, regional səviyyədə sahibkarlığın inkişafını tənzimləyən təşkilati-hüquqi bazanın kifayət qədər inkişaf etməməsi. Beşincisi, kiçik sahibkarlığa dövlət dəstəyi mexanizminin zəifliyi.

Tərifdən göründüyü kimi, “sahibkarlıq” bu anlayışın mahiyyətini təşkil edən qanunlar, dövlət orqanları və ya digər nümayəndəlik təşkilatları ilə müəyyən edilmiş müəyyən meyarlar (göstəricilər) əsasında bazar iqtisadiyyatı subyektləri tərəfindən həyata keçirilən sahibkarlıq fəaliyyətidir. Dünya və yerli təcrübənin göstərdiyi kimi, müxtəlif təşkilati-hüquqi formalı müəssisələrin (təşkilatların) təsərrüfat subyektlərinə aid edilməsinin əsas meyarı, ilk növbədə, hesabat dövründə müəssisədə (təşkilatda) işçilərin orta sayıdır. Bir sıra elmi məqalələrdə kiçik biznes nisbətən kiçik bir qrup insan və ya bir sahibkar tərəfindən idarə olunan müəssisə tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətə aiddir. Tipik olaraq, kiçik müəssisələr tərəfindən istifadə edilən ən ümumi meyarlar işçilərin (işçilərin) sayı, nizamnamə kapitalının ölçüsü, aktivlərin sayı, dövriyyə (mənfəət) olur. Dünya Bankının məlumatına görə, kiçik biznesin ümumi sayı 50-dən çoxdur. Bununla belə, ən çox istifadə olunan meyarlar bunlardır:

1. müəssisədə işləyən işçilərin orta sayı;
2. müəssisənin əldə etdiyi illik dövriyyə;
3. bir il üçün aktivlərin dəyəri.

Bununla belə, bütün İEÖ-də müəssisələrin kiçik biznes kimi təsnifləşdirilməsinin birinci meyarı işçilərin sayıdır. Bazar iqtisadiyyatı inkişaf etmiş ölkələrdə istifadə olunan müəssisələrin kiçik biznes kimi təsnifləşdirilməsi üçün meyarlar bunlardır. Belə ki, məsələn, Böyük Britaniyada müəssisələrin kiçik müəssisələr kimi təsnifatı dövriyyə və işçilərin sayı haqqında məlumatlara əsaslanır.

Ən kiçikləri işçilərin sayı 1 nəfərdən 24 nəfərə qədər, kiçikləri isə 24 nəfərdən 99 nəfərə qədər olan firmalardır. Eyni zamanda, emal sənayesində kiçik müəssisə 200 nəfərdən aşağı məşğulluğa malik hesab edilir, pərakəndə ticarətdə isə dövriyyəsi 400.000 funt sterlingdən çox olmayan müəssisələrdir.

Fransada kiçik müəssisələr işçilərin sayı 500 nəfərdən çox olmayan müəssisələr hesab olunur. Üstəlik, iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarında 38 firmanın ölçüsü fərqli qiymətləndirilir. Kənd təsərrüfatı və qida sənayesində 200-dən çox işçisi olan firmalar böyük hesab edildiyi halda, avadanlıq sənayesində 500-dən aşağı olan firmalar kiçik müəssisələr kimi təsnif edilir.

İsveçdə sahibkarlıq 200 nəfərədək işçisi olan müəssisələrdir. Bununla belə, kiçik və orta müəssisələrin təsnifatı üçün aşağıdakı göstəricilərdən də istifadə olunur:

- artım mərhələləri (ilkin, sağ qalma, böyümə);
- sənaye mənsubiyyəti;
- fəaliyyətin coğrafi dairəsi (yerli, regional və milli miqyasda);
- müəssisəyə xas olan problemlərin növləri (məsələn, onların maliyyələşdirilməsi, keyfiyyətin idarə edilməsi və s.

Azərbaycan praktikasında kiçik sahibkarlığın mövcudluğuna hələ sovet dövründə - 1988-ci ildə icazə verilib. Bu dövrdə dövlət müəssisələri kiçik müəssisələr kimi təsnif edilirdi ki, burada hər il işləyənlərin orta sayı 100 nəfərdən çox deyildi. Bununla yanaşı, iqtisadi dövriyyənin həcmi də nəzərə alınmış, onun kəmiyyət dəyərini müəyyən etmək hüququ ittifaq respublikalarına verilmişdir.

Bununla belə, iqtisadi dövriyyənin dəyəri praktiki olaraq müəyyən edilməmişdir. Müəssisənin işçilərinin sayına görə kiçik müəssisə kimi təsnifləşdirilməsi prinsipi bir neçə əlavədən olsa da, müstəqil dövrdə Azərbaycan qanunvericiliyində qorunub saxlanılmışdır. Belə ki, “sahibkarlığa dövlət yardımı haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 2-ci maddəsinə əsasən, kiçik sahibkarlıq subyektləri onların işçilərinin orta sayına (mövsümi işçilər istisna olmaqla) və illik dövriyyənin həcminə əsasən müəyyən edilir.

Kiçik müəssisələr məşğulluq problemlərinin həllində xüsusilə mühüm rol oynayır: 1980-ci illərdə bütün yeni iş yerlərinin 80%-i kiçik firmalar tərəfindən yaradılmışdır. 100 milyondan çox amerikalı dolanışığını birbaşa yolla kiçik bizneslərdən qazanır. Dövlət kiçik firmaların mənfəətindən vergi şəklində milyardlarla dollar gəlir əldə edir. Kiçik biznesin yerləşdirilməsi prosesi sənayenin xüsusiyyətləri və konkret ölkədə fəaliyyət göstərən iqtisadi mexanizmlərlə sıx bağlıdır. Bu səbəbdən rəqəmsal göstəricilərlə işləyərkən və Azərbaycanda kiçik iqtisadiyyatın formalaşması ilə inkişaf etmiş kapitalist ölkələrinin təcrübəsini müqayisə edərkən, institusional və istehsal infrastrukturalarının inkişaf səviyyələrində, sənaye strukturunun sektor strukturunda olan fərqləri nəzərə almaq lazımdır. Milli iqtisadiyyat, yəni istifadə edilən təcrübənin sosial-mədəni xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır. Milli xüsusiyyətlər kiçik və orta firmaların istehsal strukturlarına daxil edilməsi prosesinə əhəmiyyətli təsir göstərir. Qərbi Avropa mənbələrində belə daxilolmanın bir neçə növü fərqləndirilir. Almaniyada 2 milyon kiçik və orta firma ÜDM-in 50%-ə qədərini istehsal edir və məşğulluğun 66%-ni təmin edir. Bu firmalar idarəetmənin təşkilində, kadr hazırlığında, innovasiyalarda iri firmalardan geri qalmır. Dövlət kiçik və orta şirkətləri dəstəkləmək və inkişafı təşviq etmək məqsədilə özəl bankları maliyyələşdirmə imkanlarını genişləndirməyə təşviq edir. İtaliyada sayı Aİ orta göstəricisini üstələyən kiçik və orta şirkətlər ölkə iqtisadiyyatının yenilənməsinin əsasını təşkil edir. Onlar artıq ixracın yüksək səviyyədə rəqabət qabiliyyətini təmin etmək qabiliyyətini sübut ediblər. Fransada kiçik və orta firmalar ən çox aqro-ərzaq sektorunda, podratçılıq, nəşriyyat, təyyarə və gəmiqayırma sahələrində olur. Portuqaliyada sənaye məhsullarının əsas hissəsini kiçik və orta firmalar istehsal edir. Artıq 1982-ci ildə 10-dan az işçisi olan şirkətlər. Burada bütün sənaye şirkətlərinin və 500 işçisi olan firmaların 70%-ni əhatə edirdi.

Bir ölkə daxilində kiçik biznesin sahə strukturuna iqtisadi inkişafın regional xüsusiyyətləri təsir edir. Məsələn, İtaliyada üç fərqli regional iqtisadi model var. Beləliklə, sahibkarlığın müxtəlif formalarının formalaşması və inkişafı əsasən regionların spesifik xüsusiyyətlərinin nəticəsidir. Bununla yanaşı, kiçik biznesin

həyat qabiliyyətini ilk növbədə cəmiyyətin sosial və institusional strukturu təmin edir. Təcrübə göstərir ki, kiçik biznes cəmiyyətin sosial təşkili ilə şərtlənir, buna görə də yalnız iqtisadi təsir tədbirlərindən istifadə etməklə kiçik və orta müəssisəsinin davamlı inkişafı sisteminin qurulması imkanlarına kifayət qədər ümidlər yoxdur. Qanunvericiliyə uyğun olaraq, sahibkarlıq subyektləri kimi kiçik müəssisələr xüsusi təşkilati-hüquqi forma deyil, çünki müəssisələrin (təşkilatların) sahibkarlıq subyektlərinə aid edilməsinin aparıcı meyarı hesabat dövrü üçün işçilərin orta sayı və illik dövriyyənin həcmidir. Fərdi sahibkarlıq subyektləri vətəndaşlar (fiziki şəxslər) və hüquqi şəxslər ola bilər Fiziki şəxslər (vətəndaşlar) təsərrüfat cəmiyyətlərinin yaradılmasında bilavasitə iştirak edən fiziki şəxslər kimi, hüquqi şəxs yaratmadan sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan, təsisçi olan fiziki şəxslər kimi kiçik sahibkarlıq subyektlərinin iştirakçıları ola bilərlər.

Vətəndaşların (fiziki şəxslərin) hüququ Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, mülki qanunvericiliklə müəyyən edilir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 34-cü maddəsinə əsasən, bazar münasibətləri əsasında Azərbaycan dövləti iqtisadiyyatın inkişafı üçün şərait yaradır, sahibkarlıq azadlığına təminat verir.

Fərdi sahibkar kimi fəaliyyət qabiliyyətli Azərbaycan Respublikasının istənilən vətəndaşı ola bilər.

Mülki hüquq və vəzifələr ilk növbədə qanunlarda və digər hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş əsaslardan yaranır. Sənədə uyğun olaraq, Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsinin 14-də mülki hüquq və vəzifələr yaranır ("Lizinq fəaliyyəti haqqında", A.R. qanunu):

- qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş müqavilələr və digər əqdlər, habelə qanunla nəzərdə tutulmayan, lakin ona zidd olmayan müqavilələr və digər əqdlər;
- vətəndaş hüquq və vəzifələrinin müəyyən edilməsi üçün əsas kimi qanunla nəzərdə tutulmuş aktlar;
- vətəndaş hüquq və vəzifələrini müəyyən edən məhkəmə aktları;
- qanunla icazə verilən əsaslarla əmlak almaq;

- Elm, ədəbiyyat, incəsənət, ixtira və əqli fəaliyyətin digər nəticələrinin yaradılması;

- başqasına zərər vermək;

- əsassız varlanma;

- şəxslərin digər hərəkətləri;

- Qanunvericiliyin mülki-hüquqi nəticələrin başlanğıcını bağladığı hadisələr.

Mülki qanunvericiliyin yuxarıda göstərilən müddəaları vətəndaşların sahibkarlıq fəaliyyəti hüququnun həyata keçirilməsi üçün çox vacibdir.

Mülki Məcəllənin 6.2-ci maddəsində göstərilir ki, vətəndaşlar (fiziki şəxslər) və hüquqi şəxslər müqavilə ilə öz hüquq və vəzifələrini müəyyən etməkdə, hər hansı müqavilənin qanuna zidd olmayan şərtlərini müəyyən etməkdə sərbəstdirlər. Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş müddəa çox vacibdir ki, vətəndaş hüquqları yalnız dövlət və ictimai təhlükəsizliyin, ictimai asayişin, əhalinin sağlamlığının və mədəniyyətinin, şərəf və ləyaqətinin qorunması üçün zəruri olduqda qanunla məhdudlaşdırıla bilər.

Bir sıra qanunvericilik aktları digər dövlət və inzibati orqanlarda xidmətlə əlaqəli işçilər üçün sahibkarlıq fəaliyyəti ilə hazırlaşması üçün məhdudiyyətlər müəyyən edir.

Vətəndaşların hüquqi şəxs yaratmadan həyata keçirdikləri, fəaliyyətini tənzimləyən sahibkarlıq fəaliyyətinə AR-in Mülki Məcəlləsinin qaydaları tətbiq edildiyindən fərdi sahibkarın mülki qanunvericiliyə uyğun hüquqları əhəmiyyətli dərəcədə genişləndirilmişdir. Bu o deməkdir ki, KOSmersiya təşkilatlarının malik olduğu və daşdığı bütün hüquq və öhdəliklər fərdi sahibkar tərəfindən əldə edilir. Məsələn, o, mülki-hüquqi müqavilələr (əmək müqaviləsi, KOSsisiya, KOSsisiya və s.) əsasında işçiləri işə götürə, qanunla qadağan olunmayan bütün fəaliyyət tipləri ilə məşğul ola, habelə qeyd olunduğu kimi müvafiq lisenziya əldə edə bilər.

Vətəndaşın (fiziki şəxsin) qanunla fərdi sahibkar olması üçün o, bu statusda qeydiyyatdan keçməli və müvafiq şəhadətnamə almalıdır.

Vergi orqanında qeydiyyatla alınarkən sahibkar vergitutma, uçot və hesabat sistemini seçməli və mülki müqavilələr əsasında işçiləri nəyin cəlb edəcəyini

göstərməlidir. KOSmersiya təşkilatları öz fəaliyyətlərinin əsas məqsədi kimi mənfəət əldə etməyi qarşıya məqsəd qoyan hüquqi şəxslərdir ki, sahibkarlıq fəaliyyətinin sistemli mənfəət əldə etməkdən ibarət olan ən mühüm konsepsiyasının mahiyyətinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş tərifinə uyğundur. Kiçik müəssisələrin fəaliyyətinin motivi və məqsədi budur. KOSmersiya təşkilatı olan hüquqi şəxslər təsərrüfat ortaqlıqları və cəmiyyətləri, istehsalat kooperativləri, dövlət və bələdiyyə müəssisələri şəklində yaradıla bilər. Kiçik sahibkarlığın əsas təşkilati-hüquqi şəxsləri iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində fəaliyyət göstərən təsərrüfat ortaqlıqları və cəmiyyətləridir. Kiçik sahibkarlığın əsas təşkilati-hüquqi formaları təsərrüfat ortaqlıqları və cəmiyyətləridir: tam ortaqlıqlar, məhdud məsuliyyətli cəmiyyətlər, açıq və qapalı səhmdar cəmiyyətləri. Dünya təcrübəsi göstərir ki, kiçik sahibkarlığın ən çox yayılmış təşkilati forması fərdi müəssisədir. Təcrübə göstərir ki, KOSmersiya təşkilatlarının bu təşkilati-hüquqi formasının üstünlükləri aşağıdakılardır:

- qərar təsbit etmək üçün tərəfdaşların razılığını tələb etməyən tam müstəqillik, sərbəstlik və fəaliyyətin səmərəliliyi;

- maksimum stimullar. Bütün gəlirlər müəssisənin tək sahibinə gedir, ona görə də o, ağır işdə, işlərə diqqətli şəxsi nəzarətdə, düşünülmüş qərarlar qəbul etməkdə və satışları artırmaqda maraqlıdır;

- fəaliyyətin məxfiliyi, çünki biznesin bəzi sahələrində KOSmersiya sirləri və xüsusi texnologiya şirkətin əsas kapitalıdır və yeganə mülkiyyət müəssisənin sirrini saxlamağa imkan verir.

Lakin bu təşkilati formanın üstünlükləri ilə yanaşı, çatışmazlıqları da var ki, bunlara aşağıdakılar daxildir:

- əhəmiyyətli maliyyə resurslarının məhdud cəlb edilməsi;
- iflas zamanı borclar üzrə qeyri-məhdud (tam) əmlak məsuliyyəti;
- dövlət orqanları və iri müəssisələr tərəfindən inamsızlıq;
- idarəetmənin zəifliyi.

Adətən mülkiyyətçi bütün məsələlər üzrə menecerdir: iqtisadi, maliyyə, kadr, marketing, satınalma, satış.

Ümumi şəkildə desək, sahiblərin peşəkar bilikləri və idarəetmə təcrübəsi yoxdur.

Dünya və yerli təcrübənin göstərdiyi kimi, KOS özünün xarakterik xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq dövlət orqanlarının və yerli özünüidarəetmə orqanlarının daimi diqqət və dəstəyinə ehtiyac duyur.

İlk növbədə, kiçik biznes üçün geniş hüquqi mühit yaratmaq lazımdır. Kiçik sahibkarlıq hüquqi şəxslərin sahibkarlıq (təsərrüfat) fəaliyyətinin xüsusi təşkilati-hüquqi forması olmadığı üçün bu proses əsasən sahibkarlıq fəaliyyətini tənzimləyən qanunların və normativ hüquqi aktların qəbulu ilə başlanmışdır.

Paralel olaraq kiçik biznes infrastrukturunun yaradılması və biznes qurumlarının birləşdirilməsi istiqamətində işlər aparılır. Kiçik sahibkarlığa dəstək sistemində kiçik sahibkarlığın inkişafına mühüm təsir göstərən maliyyə-kredit təminatı, vergi güzəştlərindən istifadə və digər aktual məsələlərin həlli problemləri xüsusi yer tutur. Fərdi sahibkarlıq üçün hüquqi mühitin yaradılması kiçik sahibkarlığa iqtisadi azadlıq, hüquq, təminat verilməsi və qanunla icazə verilən sahibkarlıq fəaliyyəti ilə şüurlu şəkildə məşğul olması üçün ilkin şərt və əvəzedilməz şərtidir. Eyni zamanda, qanunvericilik və normativ aktlarla kiçik sahibkarlıq subyektlərinin təsərrüfat subyektləri, tərəfdaşlar, istehlakçılar (alıcılar) qarşısında öhdəlik və vəzifələri, öhdəliklərin lazımi şəkildə yerinə yetirilməsi üçün müxtəlif səviyyəli büdcələr müəyyən edilir ("Milli Fondun vəsaitlərindən istifadə Qaydası"). sahibkarlığı təşviq etmək).

Hüquqi mühitin formalaşdırılması sahibkarlıq subyektlərinin qeydiyyatı alındığı andan onların sahibkarlıq subyektlərinin lisenziyalaşdırılması və mövcudluğuna dair iflas prosedurunun dayandırılmasına qədər kiçik sahibkarlığın inkişafının qarşısında duran bir çox problemləri həll edir. Fərdi sahibkarlığın gələcək inkişafı qarşısında əsas maneə qanunvericilik aktlarının birbaşa təsirinin olmaması və onların həyata keçirilməsi üçün icra hakimiyyəti tərəfindən sistemli şəkildə dəyişdirilən, dəqiqləşdirilən və əlavə edilən çoxsaylı normativ hüquqi aktların hazırlanmasıdır. Vətəndaşlar öz təcrübələrini başa düşməkdə çətinlik çəkirlər.

O, Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın əsas prinsiplərini, sahibkarlıq subyektlərinin hüquqlarını, onun dövlət tərəfindən qorunması və həvəsləndirilməsinin forma və üsullarını, dövlət orqanları vasitəsilə sahibkarların münasibətlərini müəyyən etmişdir (“Müəssisələr haqqında”, A.R. qanunu).

1.3. Sahibkarlığın maliyyə təminatının metodoloji əsasları və əsas prinsipləri

Biznesin maliyyələşdirilməsinin elmi əsasları onun maliyyələşdirilməsinin üsul və vasitələrinə aiddir.

Dünyanın çox hissəsində lizinq iqtisadiyyata investisiya yatırmaq üsuluna çevrilib. Belə ki, inkişaf etmiş dünya iqtisadiyyatına investisiyaların 25-30%-i lizinq, yeni məhsullar və 80%-ə qədər lizinq yolu ilə Azərbaycan Respublikasında lizinq, Azerleasing, AG Leasing, SLS Azerleasing, Debut Bank, Movement Leasing.İş. Perex ki. Lizinq xidmətləri Unileasing, Mogan Leasing, AZ Leasing, Bank Resplica, Bank of Baku, Credit Agro, Amra Bank və AgroLasing Açıq Səhmdar Cəmiyyətləri tərəfindən həyata keçirilir. Lizinq şirkətlərinin aktiv portfeli 24,5 milyon nəfəri əhatə edir. Lizinq portfelinin strukturunda 33,6%-i tikinti layihələrində, 21,9%-i enerji sektorunda, 13,8%-i maliyyələşdirmə və ya neft-qaz hasilatında, yerdə qalan 13,3%-in 5,5%-i və digər layihələrin payına düşür. Lizinq maliyyələşdirilməsi kiçik və orta biznesin inkişafı üçün çox faydalı bir üsuldur. Bu onunla bağlıdır ki, KOSmersiya bankları və kredit təşkilatları çox vaxt özəl investisiyalar üçün kiçik biznesə kredit verməkdən imtina edirlər. Eyni zamanda, kredit üzrə faiz dərəcəsi daha yüksəkdir, kredit məbləğində və az miqdarda verilir. Alınan kredit daha çox fəaliyyətə və məhsulun (iş və xidmətlərin) tam istehsalına imkan vermir. Lizinq maliyyələşdirilməsi ipoteka ilə bağlı bank risklərinə məruz qalmır. Lizinqin qaydalarından biri də lizinqdə olan malların satışdır. Lizinq kiçik biznesə məhsuldarlığı və iqtisadi fəallığı artırmağa, özəl investisiyaları cəlb etməyə və dövlət büdcəsinə daha çox vergi ödəməyə imkan verir. Biznesi maliyyələşdirməyin başqa bir yolu kreditdir. Bu, KOS-lar üçün daha sərfəlidir:

“Qarşılıqlı kreditlər kredit ittifaqı üzvlərinin iqtisadi və sosial ehtiyaclarını ödəmək üçün qısa və uzunmüddətli kreditlər deməkdir.

Layihələrin, proqramların və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi Kiçik sahibkarlığa dəstək fondları hüquqi şəxslərdir. Bu fondların bir çox iş istiqamətləri aşağıdakılardır:

- Dövlətin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar kiçik biznes bazarının idarə edilməsinə yönəlmiş proqramların və real maliyyə layihələrinin yaradılması və onlardan səmərəli istifadə sinəsini təmin edir;

- tərəqqi və dəstəklənməsi, iqtisadi inhisarçılığın bərpası, bazar rəqabəti və gücləndirilməsi üzrə dövlət, regional, sahə, sahə proqramlarının həyata keçirilməsində, əmtəə bazarının təmin edilməsində, tenderlərin hazırlanmasında və keçirilməsində iştirak edir;

- inkişafını təmin edən bazar infrastrukturunun yaradılmasında iştirak edir;

- Biznes strukturlarının innovativ fəaliyyətinə, prinsipcə, yeni məhsul və məhsulların istehsalına, yeni texnika və texnologiyaların tətbiqinə dəstək;

- mövcud rəqabət şəraitində prioritetlərin müəyyən edilməsi, inkişafı məqsədilə milli və xarici investisiyaların cəlb edilməsini təmin edir;

- Akt ilə bağlı məsləhətləşmələr təşkil edir və vergilərlə bağlı sualları cavablandırır.

Biznesin maliyyələşdirilməsinin bəzi spesifik prinsipləri var ki, onlarsız maliyyələşdirməni düzgün təşkil etmək mümkün deyil:

1. Müəssisə azadlığı prinsipi o deməkdir ki, hər bir müəssisənin sahibi məhsul və xidmətlərin inkişaf istiqamətlərini müstəqil şəkildə həll edir. Pulumuzu məhsulun istədiyi kimi paylamaqdan çekinmeyin. Bu vəziyyətdə sahibinin fikri həlledici rol oynayır. Azadlıq prinsipi müxtəlif ölkələrdə fərqli şəkildə tətbiq olunur.

2. Planlaşdırma və məqsədlər prinsipi verilmiş istiqamətlər üzrə müəssisənin artımının və istehsalının planlaşdırılmış dinamikasına nəzarəti göstərir. Lakin bu plan idarəetmə sistemi planından tamamilə fərqlidir. Yeni yaradılmış qurumlar müstəqil şəkildə fəaliyyətlərinin bütün sahələrini əhatə edən uzunmüddətli texniki-iqtisadi əsaslandırma hazırlayırlar. O, müəssisənin yaradılması xərclərini,

məhsulun həcmi və qiymətini, məhsulun xarakterini, satış bazarlarını, istehsalçının təxmin edilən gəlir və mənfəətini və digər dinamikləri aydın şəkildə təsvir edir. Bu cür planlar ən sadə COSMERCY əməliyyatı üçün də vacibdir. Müəssisələrin, həmçinin, biznesin maliyyələşdirilməsinin planlaşdırma prinsipinə əsaslanan gəlirləri, xərcləri, vergiləri, bank haqlarını və biznes mülkiyyətini və ya mənfəətini göstərən aylıq, rüblük və illik maliyyə planları var.

3. Dövlət qarşısında müstəsna məsuliyyət daşıyan azad sahibkarlıq üçün ödəniş prinsipi. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində bu cür öhdəliklər minimaldır və ilk növbədə vergilərdən ibarətdir. Müəssisə tam muxtar olsa da, bütün səviyyələrdə bütün müəssisələr üçün dövlətin bütün öhdəliklərinə əməl etməlidir.

4. Mənfəətin maksimumlaşdırılması prinsipi. Biznes təşəbbüslərində marketinqin ən mühüm rolu gəlirli olmaqdır. Mənfəət biznesin və sənayenin mühüm hissəsidir. Bu prinsipin tətbiqi dünyada və hər bir ölkədə mühüm iqtisadi inkişafa səbəb olmuşdur. Sənaye əsaslı sənayedə prinsiplərin biznesin inkişafı üçün çox vacib olduğu təkamül prosesləri var. Maliyyə bazarları bu anlayışlar ətrafında qurularkən hər bir ölkənin daxili xüsusiyyətləri nəzərə alınır və ya bu anlayışlar daxili xüsusiyyətlərə uyğunlaşdırılırdı. (“Müəssisələr haqqında”. A.R. qanunu).

II FƏSİL. AZƏRBAYCANDA FƏRDİ SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFININ MÖVCUD VƏZİYYƏTİNİN QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ VƏ DÖVLƏTİN FİSKAL SİYASƏTİNİN SAHİBKARLIĞIN STİMULLAŞDIRILMASINA TƏSİRİ

2.1. Azərbaycanca fərdi sahibkarlığın inkişafının müasir vəziyyəti və maliyyə təminatı problemləri

Ölkədə özəl sahibkarlığın inkişaf göstəricilərinin dinamikası aparılan proseslərin uğuru əyani təsdiqidir.

Qlobal maliyyə böhranı bütün ölkələrin iqtisadiyyatını iflic edib. Dünya bazarında neftin qiymətinin xeyli aşağı düşməsi, dolların məzənnəsinin iki dəfədən çox artması ölkələrin iqtisadiyyatında mənfi hallarla müşayiət olunur. Bu mənfi nəticələr Azərbaycana da təsirsiz ötürməyib.

Bunları nəzərə almasaq, ölkə rəhbərinin həyata keçirdiyi məqsədyönlü və düzgün strategiya bu böhranla mübarizədə mühüm rol oynayıb və oynamaqda davam edir. Azərbaycanda makroiqtisadi sabitliyin qorunması ilə yanaşı, bütün sosial əhəmiyyətli proqramlar uğurla həyata keçirilir. Prezident bütün çıxışlarında dəfələrlə vurğulamışdır ki, neft gəlirlərinin azalması şəraitində hökumətin mühüm vəzifəsi qeyri-neft sahələrinin inkişafını təmin etmək olmalıdır və bu gün ölkənin iqtisadiyyatının qarşısında duran ən mühüm məsələdir.

Ölkə başçısının qeyri-neft sektorunun inkişafı, iqtisadiyyatın şaxələndirilməsi ilə bağlı imzaladığı hüquqi aktlar və sərəncamlar bilavasitə bu sahənin inkişafına yönəlib, lider Heydər Əliyevin ideyaları geniş vüsət alıb (Bağirov S. 2015).

Sahibkarlığın bir çox sahələrini tənzimləmək üçün xüsusi razılaşma tələb olunurdu. Məlumdur ki, bu sahədə fəaliyyət göstərən sahibkarlar xüsusi icazə tələb olunan sənədin alınmasında müəyyən çətinliklərlə üzləşiblər ki, bu da haqlı olaraq narazılıqlara səbəb olub. Fərdi sahibkarlığın inkişafı ilə bağlı ölkə rəhbərliyi icazələrin verilməsində yaranmış əlverişsiz vəziyyəti, onların sayının çoxluğunu və onların problemlərini dinləyərkən yaratdığı çətinlikləri nəzərə alaraq müvafiq sərəncam imzalayıb. Qərarda müəyyən edilmiş məsələlərin həlli üçün idarə

tərəfindən xüsusi əməliyyat qrupu yaradılıb. Məlumatın yayılması (lisenziyası) rahat xidmət göstərənlərə xüsusi icazələrin verilməsini tələb edir. Sadə kommunal xidmətlər müəssisələri vaxt itkisindən qoruyur, korrupsiyanı azaldır və onlara rahat xidmətlər göstərir. Ölkədə bu layihələrin inkişafının mühüm nümunəsi olan imzalar, düzəlişlər və son qərarlar kağızda müsbət dəyişikliklərə şərait yaradır. Bu cavab iş adamlarının dövlət qurumları ilə birbaşa ünsiyyətini məhdudlaşdırır, bütün lazımsız müdaxilələri aradan qaldırır. məhv edir. . Milli bazarın sürətli inkişafı ondan istifadənin düzgünlüyünü şərtləndirir. Azərbaycan Respublikasında bu sahənin inkişafı aşağıdakı kimidir (İmanov Ə. 2017):

- Sahibkarlığın inkişafı daha çox iş yerləri yaradır;
- Ölkədə ərzaq təhlükəsizliyi təmin edilir;
- ixrac potensialının artırılması;
- idxaldan asılılıq minimuma endirilir.

Ölkədə sahibkarlığı inkişaf etdirmək, onun fəaliyyətini stimullaşdırmaq və ölkənin neftdən asılılığını azaltmaqla, kənd təsərrüfatının inkişafı ilə bağlı bu sahənin genişlənməsini təmin etməklə qeyri-neft sahəsini inkişaf etdirmək mümkündür. Hökumət bu sahədə fəaliyyətin inkişafı üçün müxtəlif stimullar həyata keçirmək niyyətindədir. Bu tədbirlərə kənd təsərrüfatı sahibkarlarının güzəştli kreditləşdirilməsi, eləcə də müxtəlif texnikanın lizinq yolu ilə verilməsi, həm qanuni, həm də qanunsuz yoxlamaların məhdudlaşdırılması, vergi güzəştləri və gömrük rəsmiləşdirilməsi daxildir.

Ölkənin aqrar sektorunun inkişafı üçün ərzaq təhlükəsizliyinin yaradılması, eləcə də etibarlı ərzaq təminatının yaradılması baxımından əsaslı önəmə malikdir. Ölkənin əsas məqsədlərindən biri də ölkənin ərzaq təhlükəsizliyinin idxaldan asılılığını məhdudlaşdırmaq və yerli istehsal hesabına ərzaq təhlükəsizliyini təşkil etməkdir. Ölkə iqtisadiyyatının etibarlı və dayanıqlı ərzaq məhsulları ilə təmin edilməsi ölkənin iqtisadi sabitliyinin və sosial dayanıqlığının əsas şərtidir və Azərbaycanda çoxtərəfli tədbirlər planı hazırlanıb, ölkənin aqrar sektorunun inkişafı üçün genişmiqyaslı dövlət proqramları qəbul edilir və həyata keçirilir. Azərbaycanın etibarlı ərzaq təminatının yaradılmasında əsas sahə olan aqrar sahənin inkişafına çox

diqqət yetirilir. Həmin sahənin inkişafı ölkədə sahibkarlığın inkişafından asılıdır. Sahibkarlar nə qədər gözdən kənar qalsa, aqrar sektor da bir o qədər geri qalır. Lakin Azərbaycanda vəziyyət bu prosedən əsaslı şəkildə fərqlidir. Hazırda ölkədə aqrar sahənin inkişafı elə səviyyəyə çatıb ki, əhalinin belə məhsullara olan tələbatını qismən də olsa ödəmək mümkün olur. Ölkəmizin aqrar sahənin inkişafı üçün böyük potensialı var. Ardıcıl həyata keçirilən dövlət proqramlarının davam etdirilməsi gələcəkdə kənd təsərrüfatında 2-3 dəfə yüksəlişə malik olmağa imkan yaradar.

AR XXI əsrin reallığı göstərir ki, məşğulluğu son dərəcə yüksək peşəkarlıq tələb edir. Bu tendensiya bir sıra səbəblərlə bağlıdır: ali təhsil müəssisələrində tədris prosesinin yanlış təşkili, tələbələr arasında birbaşa təcrübənin olmaması, tələbələrə yalnız əzbəri təqlid edən nəzəriyyənin tətbiq edilməsi, onların gələcək fəaliyyətinə mənfi təsir göstərmək və onların təhsil almasına mane olmaqdır.. Prezident qeyd edib ki, dövlətin sosial-iqtisadi strategiyasının vacibliyindən biri də yeni iş yerlərinin yaradılmasıdır. Qlobal maliyyə böhranının əks təsirlərinin hiss olunduğu bir vaxtda müxtəlif müəssisələr bağlanır. Prezident vurğulayıb ki, əhalinin məşğulluğunun artırılması baxımından belə vəziyyət yolverilməzdir

(http://edf.az/uploads/documents/Policy%20Paper_Sosial%20Sahibkarliq.pdf).

2.2. Vergi siyasəti - sahibkarlığın inkişafının bir aləti kimi

Ərazinin (regionun) mövcud ehtiyatları vergi potensialının formalaşması mənbəyi kimi çıxış edir. Eyni zamanda, təbii ki, vergilərin yığılması və ödənilməsi toplanması meqapolislərdə və şəhərlərdə baş verir. Vergi siyasəti vergi potensialının həcminə böyük təsir göstərən seçilən elementdir. Bunun formalaşmasına və inkişafına təsir edən xarici amillərin sıyahısına daxildir. Vergi siyasəti ölkənin, cəmiyyətin ayrı-ayrı sosial qruplarının maddi tələbatını, o cümlədən dövlətin iqtisadi yüksəlişini yaratmaq üçün dövlətin vergi sistemlərini təşkil etmək üçün ölkənin taktiki və strateji maliyyə, iqtisadi və hüquqi tədbirlərinin məcmusudur. O, dövlətin milli sərvətlərinin toplanmasının, cəmiyyətin və dövlətin maraqlarının uzlaşdırılmasına, sosial-iqtisadi inkişafın yaradılmasına yönəlib. Vergi siyasəti konsepsiyasına digər yanaşmaları nəzərdən keçirmək olar. Dövlətlər iqtisadiyyatının vəziyyətinin xüsusiyyətlərinə və spesifik fərqlərinə, coğrafi mövqeyinə, milli fərqlərinə və bir çox digər amillərə əsaslanaraq orijinal və özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir.

Həmin, müəyyən edilmiş qanunların icrası deyil, ilk növbədə onların təkmilləşdirilməsidir. Buna görə də dövlətlərin məqsədləri əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Vergi siyasətinin məqsədlərini təsnif etməklə biz ən mühümləri müəyyən edə bilərik: fiskal, iqtisadi, beynəlxalq, ekoloji, sosial və s.

Vergi siyasətinin 3 növü var:

I. Maksimum vergilər siyasəti. Bu tip əsasında “bacardığınız hər şeyi götürmək” prinsipi qoyulur. Amma bu halda dövlət “vergi tələsi” gözləyir, vergi dərəcəsinin artırılması büdcə gəlirlərinin artmasına səbəb olmadığından, kölgə iqtisadiyyatında artım mümkündür. Alimlər bu növ üçün marjinal nisbəti 50% müəyyənləşdirirlər;

II. Ağlabatan vergi siyasəti. O, sahibkarlığın səmərəli inkişafına kömək edir, onun rəqabət qabiliyyətini artırır, kiçik və orta biznes üçün səmərəli mühit yaradır, mikro müəssisələrin və fərdi sahibkarların böyüməsinə kömək edir, təkrar istehsalı genişləndirir və investisiya cəlbediciliyini artırır. Bu siyasətin mənfi tərəfi dövlət büdcəsinin gəlirlərinin azalması hesabına sosial proqramın azaldılmasıdır;

III. Sosial müdafiəsi yüksək olan yüksək vergitutma səviyyəsinə malik siyasət. Belə siyasətlə sosial fondların artımına yönəldilir. Güclü iqtisadiyyatı olan ölkələr üçün hər üç siyasət növünün birləşməsi mümkündür. Hazırda Azərbaycanda ikinci növ vergi siyasəti tətbiq edilir. Müxtəlif birləşmələrin və ya konkret vergi siyasətinin tətbiqi ilə vergi potensialının ölçüsü, onun qiymətləndirilməsi forması dəyişir (İmanov Ə. 2007).

İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən aydın olur ki, müəyyən ərazinin (regionun) vergi potensialını vergi yükünü artırmaqla deyil, vergitutma bazasını genişləndirməklə artırmaq olar. Yeni müəssisələrin sayının artması, iqtisadiyyatın geridə qalmış sahələrinin aktuallaşması, ixracyönümlü siyasətin aparılması vergi daxilolmalarının artım tempini artırır, regionların maliyyə müstəqilliyinin artırılmasına şərait yaradır.

Vergi potensialının artırılması həm ayrı-ayrı regionlarda, həm də bütövlükdə ölkədə sosial-iqtisadi vəziyyətin daha dinamik inkişafına gətirib çıxarır. Vergi potensialının formalaşmasına nəzər salsaq görərik ki, vergi qanunvericiliyi, rasional vergi siyasəti vergi potensialının formalaşmasının əsas şərti kimi təsiredici amillərin çoxluğunda ən mühüm yer tutur. Ona görə də vergi siyasəti elə strukturlaşdırılmalıdır ki, tək-cə vergi potensialının formalaşmasına şərait yaratmasın, həm də büdcəyə vergi daxilolmaları şəklində vergi potensialının daha da reallaşmasına səbəb olsun.

2.3. Sahibkarlığın İnkişafı Fondunun sahibkarlığın inkişafında rolu və onun fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Azərbaycanda iqtisadiyyatın hazırkı vəziyyəti, neftin qiymətinin 4 dəfə aşağı düşməsi, milli valyutanın ucuzlaşması nəzərə alınaraq, antiböhran tədbirləri həyata keçirilir və vergi siyasəti üzərinə böyük öhdəliklər qoyulur. Mövcud vəziyyətlə əlaqədar olaraq, Azərbaycan Respublikası Hökuməti son vaxtlar bir sıra normativ xarakterli aktlar qəbul etmiş, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti həm bütövlükdə, həm də vergi potensialının inkişafı konsepsiyasını əks etdirən fərmanlar imzalamışdır. Mövcud siyasət büdcənin mədaxil hissəsinin doldurulması və vergi potensialından tam həcmdə istifadə edilməsi üçün yeni resursların tapılmasına yönəlib (Bağırov S. 2019):

1. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması. Vergilər Nazirliyinin nümayəndələri ilə sahibkarlar arasında keçirilən görüşlərin sayının artırılması, sahibkarlığın təşviqi tədbirlərinin, dövlət qeydiyyatı üsullarının, vergi uçotunun üsullarının artırılması məqsədilə sahibkarlıq sahəsində vergi yoxlaması 2 il müddətinə dayandırılır. Yerli istehsalı artırın və biznes mühitini yaxşılaşdırın. Xüsusi icazə üçün tələb olunan sahibkarlıq fəaliyyəti növlərinin sayı 59-dan 37-yə endirilib və onların verilməsi prosedurları sadələşdirilib;

2. Regionların vergi potensialının formalaşdırılmasında əsas prioritetlərdən biri qeyri-neft sektorunun inkişafıdır. Neft məqsəd deyil, investisiyaları əvvəlcə neft sektoruna cəlb etmək vasitəsidir, indi isə neft sektoruna deyil;

3. Milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası. İnteqrasiya səviyyəsinin seçimi ölkədəki vəziyyətdən və dünya iqtisadi sistemindən asılıdır. Bu məqsədlə Azərbaycan əməkdaşlıq edir:

A. Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı və İnkişaf Bankı kimi beynəlxalq və regional maliyyə və kredit təşkilatları;

B. Müstəqil Dövlətlər Birliyi, Avropa İttifaqı, Birləşmiş Enerji Sistemi, GUAM kimi regional iqtisadi birliklər və s.

C. İlk növbədə beynəlxalq iqtisadi təşkilatlar;

4. Bakı-Abşeron bölgəsində iqtisadi təmərküzləşməni azaltmaq, digər rayonların özünümaliyyətləşdirməsini artırmaq, onların vergi potensialını artırmaq. Regionların sosial və infrastruktur təminatına, yeni müəssisə, təşkilatların və iş yerlərinin yaradılmasına xüsusi diqqət yetirilməlidir ki, bu da məşğulluğun artmasına, yoxsulluğun azalmasına səbəb olacaq. Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, iqtisadi təmərküzləşmənin regionlara keçməsi üçün ölkənin regionlarında vergi dərəcələrinə yenidən baxılacaq;

5. Mövcud bazarlarla yanaşı, yeni satış bazarlarına çıxmaq, ixrac potensialını, həcmi və çeşidini artırmaq.

Azərbaycanda istehsal olunan qeyri-neft məhsullarının ixracını stimullaşdırmaqla sahibkarlar ixrac etdikləri məhsulların gömrük dəyərinin 3 faizini dövlət büdcəsindən alacaqlar. Maraqlıdır ki, son illərdə sahibkarlar MDB ölkələrinin bazarlarına çıxmağa üstünlük verirlər, lakin eyni məhsulların daha yüksək qiymətə satıldığı alternativ var;

6. Yerli bazarın formalaşması üçün qorunması. Xarici ticarəti stimullaşdırmaq üçün proteksionist mexanizmlərdən və ixracatçıların stimullarından istifadə edilir. Bu məqsədlə yerli istehsalçıları dempinq və ya proteksionist subsidiyalaşdırılmış idxaldan qorumaq üçün antidempinq, təsisedici və qoruyucu tədbirlər görülməlidir;

7. Vergi pozuntularına qarşı mübarizə tədbirləri görmək, çatışmayan ödənişlərin məbləğinə baxmaq, səbəbləri müəyyən etmək. 2016-cı ilin birinci rübündə qanunsuz sahibkarlıq fəaliyyəti və vergidən yayınma faktları üzrə 135 cinayət işi başlanıb. Dövlət büdcəsinə ödənişlər 4 milyon 618 min rubl təşkil etdi;

8. Yeni investisiyaların cəlb edilməsi üçün mühitin yaradılması. Bu gün Azərbaycanda 7000-dən çox şirkət və təşkilat xarici sərmayə ilə fəaliyyət göstərir. 2015-ci ildə iqtisadiyyata ümumilikdə 20 milyard dollar sərmayə qoyulub. İkiqat vergitutmanın qarşısını almaq üçün beynəlxalq müqavilələr imzalanmışdır ki, onlardan 23-ü Avstriya (23.02.2001-ci il tarixindən qüvvəyə minmişdir), Finlandiya (29.11.2006), Estoniya (27.11.2008), Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri (25.07.2007), Makedoniyadır. (11.08) 2013), Serbiya (01.12.2010), Yaponiya (11.04.2008) və s.;

9. Optimal dərəcələrin formalaşmasına şərait yaradan, həm vergi ödəyicilərinin, həm də dövlətin maraqlarını müdafiə edən optimal tələblərin formalaşdırılması;

10. Az inkişaf etmiş sənaye sahələri yaratmaq və ya təkmilləşdirmək. Çoxlu sayda əmək resurslarının işlədildiyi tikinti sektoruna xüsusi diqqət yetirilir; Sığorta, mühüm hadisələrdən biri itkilərin vahid AUDATEX sisteminin tətbiqi, yaşıl kart sisteminin tətbiqi (faktiki tətbiq 2016-cı ildə başlanıb), kənd təsərrüfatı və digər sahələrdə;

12. Naxçıvan MR rezidentləri ilə qeyri-rezidentlər arasında vergi yükünün balanslaşdırılması;

13. Ölkədə vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi, avtomatlaşdırılması, biznes prosedurlarının qeydiyyatı üçün vergi ödəyicilərinə təklif olunan elektron xidmətlərin sayının artırılması.

Beləliklə, vergi siyasəti dövlətin əsas alətidir ki, onun köməyi ilə ölkədə vergi potensialı formalaşır, ondan səmərəli istifadə böyük zirvələrə çata bilər. O, ölkənin əsas funksiyalarını yerinə yetirmək üçün resurslara yüksək maraq və tələbat nəzərə alınmaqla, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin sosial-iqtisadi inkişafının stimullaşdırılması yolu ilə tikilməlidir. (https://sai.gov.az/files/Rey_2021_final.pdf).

Dövlət büdcəsinin maliyyələşdirilməsini təmin etmək məqsədilə kreditlər hesabına yaradılmış dövlət büdcəsinin ləğv edilməsi, Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının inkişafının prioritet istiqamətləri və nəticələrinə dair zəruri tapşırıqların razılaşdırılması, sahibkarlığa dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi və bu fəaliyyətin milli səviyyədə artırılmasının təmin edilməsi lider Heydər 2002 Azərbaycan Respublikasının Sahibkarlığa Milli Dəstək Fondu haqqında Əsasnamənin və Azərbaycan Sahibkarlığın İnkişaf Fondu haqqında Əsasnamənin icrası üçün maliyyələşmə mexanizminin yenidən qurulması sahibkarlığın inkişafında dönüş nöqtəsi oldu.

Pandemiya fəaliyyətinə investisiyaların sürətləndirilməsi və bu sahələrdə məşğulluğun qorunması tədbirləri Fond tərəfindən sahibkarlara yeni banklar üçün

dövlət zəmanətlərinin ödənilməsi və kreditlər üzrə faizlərin subsidiyalaşdırılması, sahibkarlara mövcud kreditlərin konsolidasiyası təmin edilir.

Belə ki, 31-dək dövlət zəmanəti ilə verilmiş kreditin və 21 026 müraciət üzrə faizlərin subsidiyalaşdırılması nəzərdə tutulub, 149,7 milyon manat məbləğində kreditə 258,3 milyon manat dövlət zəmanəti verilib. Hazırki kredit portfelinin subsidiyalaşdırılması mexanizminə uyğun olaraq, kredit qalığı 819,2 milyon manat olmaqla 57 milyon manatın 4497 milyon manat faiz subsidiyasının həyata keçirilməsi barədə büdcə qərarı qəbul edilmiş, 49,3 milyon manat subsidiya artıq ödənilmişdir. Qeyd edək ki, Elektron Kredit Platforması dövlət zəmanəti ilə kreditlər və faiz subsidiyaları üçün sahibkarların müraciətlərini təqdim edir. Sahibkarlıq subyektlərinin maliyyə resurslarına çıxışının daha da asanlaşdırılması nəticəsində Fond tam elektronlaşdırılması üçün tədbirlər həyata keçirir

(http://edf.az/uploads/documents/Policy%20Paper_Sosial%20Sahibkarliq.pdf).

Azərbaycan Assosiasiyasının Kiçik və Orta Müəssisələr Aparatı Azərbaycan Prezidentinin 28 dekabr 2017-ci il tarixli qanunu ilə yaradılıb. Təşkilatın qaydaları və standartları Bu, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 26 iyun 2018-ci il tarixli Qanunu ilə təsdiq edilib.

Agentlik ölkədə kiçik və orta şirkətlərin yaradılmasını təşviq edən, kiçik və orta şirkətlərə geniş spektrli xidmətlər göstərən, əməliyyatları tənzimləyən və idarə edən ictimai hüquq firmasıdır.

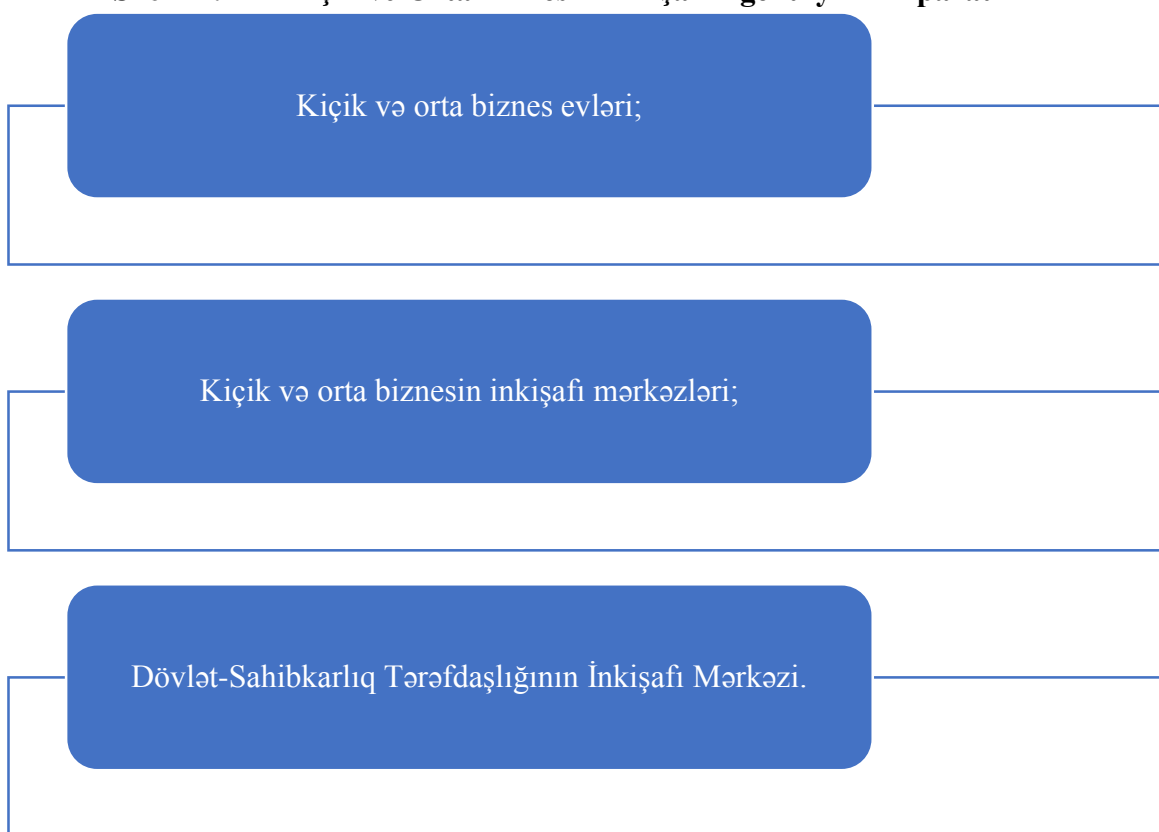
2.4. Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin prioritet istiqamətləri

Agentliyə yeddi nəfərdən ibarət müşahidə şurası rəhbərlik edir. Agentliyin Rəhbərlər Şurasının tərkibinə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən iqtisadiyyat naziri, maliyyə, vergilər, əmək və sosial məsələlər və kənd təsərrüfatı nazirinin müavinləri, Dövlət Qulluğu və Sosial Müdafiə üzrə Dövlət Agentliyinin sədr müavini və prezidenti daxildir. Agentliyin müşahidə şurasının sədri iqtisadiyyat naziridir. Hazırda agentliyə beş nəfərdən ibarət idarə heyəti nəzarət edir.

Agentliyin strukturuna aşağıdakılar daxildir:

(http://edf.az/uploads/documents/Policy%20Paper_Sosial%20Sahibkarliq.pdf):

Sxem 1: AR Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin Aparatı

Mənbə: Кабиров И.С. 2017, materialları əsasında müəllif tərəfindən tərtib edilmişdir.

Agentlik Nizamnaməsinə görə, Agentliyin fəaliyyəti çevik idarəetmə sistemindən və geniş tətbiq edilən səmərəli əlaqələndirmə mexanizmindən istifadə etməklə KOS-ların fəaliyyətinin tənzimlənməsinə, KOS-ların ölkə iqtisadiyyatında mövqeyinin gücləndirilməsinə, onların payının və rəqabət qabiliyyətinin yüksəlməsinə yönəlib.

Prezidentin rəhbərliyi ilə edilən iqtisadi islahatlar yeni mərhələyə başlayıb və həmin prosesin əsas istiqamətləri arasında KOS inkişafı, onların iqtisadiyyatda gücünün yüksəldilməsi prioritet istiqamət kimi seçilib. Respublikamızda sahibkarlığın inkişafı prosesində edilən sistemli tədbirlərin davamı kimi Prezidentin 28 dekabr 2017-ci il tarixli Sərəncamı ilə KOS İnkişafı Agentliyi ərsəyə gətirilmişdir.

Agentlik, bununla, ötən ilin iyununda nizamnaməsi və strukturunun təsdiqi ilə fəaliyyətə başlayıb. KOS-ların yaradılmasında əsas səbəb ölkədə mikro, kiçik və orta biznesin inkişafına dəstək vermək, KOS-ların iqtisadi inkişafda rolunu çoxaltmaq olub.

Bunlara nail olmaq üçün Agentlik beş əsas istiqamət üzrə fəaliyyət göstərir: is mühitinin optimallaşdırılmasında iştirak, biznes üçün dövlət xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi və KOS-ların maraqlarının qorunması, KOS-ların savad və innovasiyalara, bazarlara və maliyyəyə çıxışının yaxşılaşdırılması.

KOS 4 növ əlaqə platforması vasitəsilə sahibkarlarla ünsiyyət qurmağı qarşısına məqsəd qoyub. Bunlar bölgədəki KOS-ların Dost Şəbəkəsi və KOS İnkişaf Mərkəzləri, sənaye assosiasiyaları, KOS-ların fokus qrupları və klaster şirkətləri, təK KOS evləri, eləcə də elektron platforma daxilində KOS-ların elektron ev portalıdır. Bu mexanizmlərin bəziləri artıq KOS-lar tərəfindən istifadə olunur. Digər dəstək mexanizmlərinin təşkili yönündə də əsaslı tədbirlər edilir və tezliklə sahibkarlar bu mexanizmlərdən yararlanma biləcəklər. Bir sözlə, KOS-lar hazırda kiçik və orta biznesin yaradılmasından tutmuş biznes fəaliyyətinin genişləndirilməsinə qədər bütün mərhələlərdə və dövlət qurumları ilə iş adamları arasında qarşılıqlı əlaqə kimi agentlik xidmətləri vasitəsilə KOS-lara dəstək verirlər (Kabirov İ.S. 2017).

Agentlik bu illər ərzində KOS-ların bu istiqamətdə irəli sürdüyü çoxsaylı təklifləri nəzərə alaraq, KOS sektorunda qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi prosesində fəallıq nümayiş etdirir.

Ölkədə kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri ilə bağlı bir çox hüquqi dəyişikliklər edilib və onlara dəstək və güzəştlər yaradılıb. Direktorlar Şurasının 20 dekabr 2016-cı il tarixli təsdiqi ilə kiçik, orta və iri şirkətlərin yeni modelləri təsdiq

edilib. Vergi qanunvericiliyi KOM-lar üçün bir çox üstünlüklər təmin edir, kiçik və orta müəssisələrin KOM xidmətləri ilə inteqrasiyası prosesini sadələşdirir və KOM-lara ictimai yerlərdə alış-verişdə iştirak etmək imkanı verir.

Ümumilikdə kiçik və orta şirkətlər ölkə iqtisadiyyatını gücləndirmək və müxtəlif dövlət müəssisələrini səfərbər etmək üçün 21 sənəd hazırladılar. Təşkilat kiçik, orta və orta sahibkarlığın maraqlarını qorumaq üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirib. KOM-lar Bakıda və ölkənin digər yerlərində yeni biznes planlarının həyata keçirilməsinə dəstək veriblər (İmanov A. 2017).

KOSia-nın mühüm hissəsi biznes dəstəyidir. Bu səbəbdən təşkilat kiçik və orta biznesi müxtəlif dəstək mexanizmləri ilə dəstəkləyir, onlardan biri də könüllülərin xüsusi təqdimatlarda iştirak edir. KOM-lar öz təbliğatlarının bir hissəsi olaraq öz məhsul və xidmətlərini daha geniş auditoriyaya təklif edir, böyüməni artırır və yeni bizneslər yaradırlar.

Sahibkarlar bu əməkdaşlıqdan faydalanır. Oxşar KOM məhsullarının üstünlüklərinin araşdırılması göstərir ki, xüsusi təqdimatlar kiçik və orta biznes üçün özünü tanımaq, əlaqələr qurmaq, yaxşı innovasiya və artan marketinq üçün mühüm və həyati əhəmiyyət kəsb edir. Bu günlərdə Dubayda Azərbaycanın KOBİ və Ticarət Palatasına dəstək məqsədilə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərindən üç biznes nümayəndəsinin iştirak etdiyi ilk Azərbaycan pavilyonu açılıb. Burada Azərbaycanın 25 şirkətinin, o cümlədən kiçik və orta şirkətlərin 200-ə yaxın məhsulu təqdim olunur və satılır. Bu illər ərzində KOSia müştərilərini öyrətmək üçün müxtəlif strategiya və fəaliyyətlərdən istifadə edir.

- KOSİA-nın ən mühüm və gəlirli dəstəkçilərindən biri hazırda ölkə üzrə 16 şəhər və rayonda fəaliyyət göstərən “KOB Dostları”dır. Ümumiyyətlə, işgüzar dostluq təşkilatın əsas məqsədidir və SME Friendly bu məqsədə çatmaq üçün mühüm yoldur. KOSİ Dostlar Mərkəzinin regional nümayəndələri də iştirak ediblər.

Hökumətə bağlı bizneslər üçün platforma təqdim edən SME Friendly, hər biri yeni KOM-lar yaradan və böyüdən KOM-larla birbaşa bağlıdır. Mümkün addımları müəyyən edin, potensial imkanları müəyyənəşdirin və onları tətbiq edin. Şirkətlər həm də investorların maraqlarını qoruyan kiçik və orta biznesi dəstəkləyir. KOSI

Friends müştərilərə ehtiyac duyduqları zaman mobil dəstək xidmətləri təqdim edir və tədqiqat və digər vasitələrlə onların ehtiyacları barədə məlumatlılığı artırır.

Təkcə 2019-cu ilin son rübündə Abşeron, Samgit, Şəxş, Qəbələ, Füzuli, Şamaxı, Amşəli, Şəmkar, Xəzər və Bakı Mərkəzi Gömrük buraxılış məntəqələrində 10 “Kiçik və Orta Biznes Tərəfdaşları” fəaliyyətə başlayıb. KOBİ dostlarının Aran və Lənkəran altında biznes sahələrində işə başlaması gözlənilir.

Bu prosesdə indiyədək kiçik və orta sahibkarlıq şəbəkəsi və bir çox iri layihələr və tədbirlər həyata keçirilib.

Birincisi, KOS həmyaşıdları işlədikləri şəhər və rayonlarda öz maraqlarının qorunmasında, qarşılaşdıqları problemlərin həllində və lazım gələrsə, tətbiqin kapitalının araşdırılmasında mühüm rol oynayırlar (<https://www.ssu-conferenceproceedings.edu.az/pdf/2021-2.pdf>).

Kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün müxtəlif dəstək sistemləri, region, informasiya və məsləhət xidmətlərindən istifadə etməklə, KOM Dostu mexanizmi sahibkarların mövcud qanunlardakı dəyişikliklər, mövcud proseslər və prosedurlar barədə dəstəklənməsi və məlumatlandırılmasında mühüm rol oynamışdır. . Ötən müddətdə kiçik və orta biznes tərəfdaşlarının tələbi ilə bir çox şəhər və rayonlarda yeni biznes planları həyata keçirilib.

KOM-lara Dostluq mexanizminin effektivliyi biznes ictimaiyyətinin tövsiyəsi ilə də ölçülə bilər.

SME Friends tərəfindən hazırlanmış bu və digər tədbirlər SME Friendly mexanizminə marağı artırır və müxtəlif şəhər və rayonlardan olan sahibkarları eyni bölgədə kiçik və orta sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamaq üçün cəlb edir. İndi SME Friendly təkcə rayon və şəhərə deyil, həm də ətraf ərazilərə kömək edir. Ümumiyyətlə, SME Friendly şəbəkəsi ölkənin bütün böyük şəhər və rayonlarını əhatə etməlidir.

Sahibkarların ev sənayesində araşdırma tələbi davam edir. Ümumiyyətlə, prosedurlar necə işləyir və bizneslər bu dəstəyi necə əldə edirlər?

- Azərbaycan Prezidentinin 29 may 2019-cu il tarixli qanunu ilə sənayedə opponetlərin qarşılıqlı faydasını təşviq etmək üçün yerli sahibkarların təhsilinə

qarşı dövlət qanunları təsdiq edilib. Bir qayda olaraq, mikro, kiçik və orta müəssisələr bu dəstəkləyici prosedən istifadə edirlər. Yeni KOM-lara dəstək olaraq, istehlakçı tələbatından təsirlənən sahələrdə bazar araşdırması üçün məlumat və maliyyə dəstəyi verilmişdir ([https://smb.gov.az/storage/KOS% C4% B0A% 20% C4%B0CMAL% 2020.pdf](https://smb.gov.az/storage/KOS%20C4%20B0A%20C4%B0CMAL%202020.pdf)).

Digər tərəfdən, ev əsaslı biznesin öyrənilməsinə dövlət dəstəyi bu regionda biznesin aparılması xərclərini azaldır, obyektlərin yaradılmasına kömək edir, məhsuldarlığı təşviq edir və artırır.

İctimai Qanuna əsasən, konsaltinq firmalarını cəlb etmək üçün daxili biznes araşdırmalarının aparılması üçün KOSİA-ya sahibkarlardan daxil olan bir sıra müraciətlər üzərində işə başlanılıb.

- Evdə biznes araşdırması xərclərinin 80%-i kiçik biznesin tələbinə əsaslanır, istək əsasında həyata keçirilən ev biznesi tədqiqatının dəyərinin 50%-i Kiçik müəssisələr hökumət tərəfindən ödənilir. Tipik olaraq, hər bir daxili biznes araşdırması üçün dəstək dəyəri təxminən 20,000 Rs təşkil edir. Kiçik bizneslər pulsuz təlim və məsləhətləşmələrdə iştirak etməklə və konkret sahələr üzrə davamlı dəstək məlumatları təqdim etməklə bu vəkillik prosesindən faydalana bilirlər.

KOSİA-nın vəzifələrindən biri ölkədə hökumət və iş adamları arasında dialoqu genişləndirməkdir. Bu sahibkarların ictimai təşkilatları ictimai və özəl dialoqun yaradılmasına şərait yaradan sosial media, dizayn və tətbiq modellərindən istifadə edir. KOSİA ictimai və özəl görüşləri çərçivəsində müntəzəm görüşlər keçirir. Bu günədək Bakıda və ölkənin digər bölgələrində iş adamlarının və əsas təşkilatların iştirakı ilə 40-a yaxın belə konfrans keçirilib. Turizm, heyvandarlıq, bağçılıq, bağçılıq, xidmətlər, satış və s. Bu istiqamətlərdə keçirilən mobil telefon konfranslarında iqtisadi məsələlər, hökumətin gözləntilərinin yaxşılaşdırılması və işgüzar əməkdaşlığın gücləndirilməsi ilə bağlı tövsiyələr müzakirə edilib, müzakirələr aparılıb, tövsiyələr yazılı olaraq aidiyyəti dövlət qurumlarına təqdim edilib.

Digər yol isə onlayn platforma vasitəsilə hökumətlə biznes ictimaiyyəti arasında dialoq qurmaqdır. Buna görə də KOSİA dövlət qurumlarının iştirakı ilə kiçik və orta biznes üçün onlayn tədbirlər təşkil edir. Bu günə qədər 7000-dən çox

tacir vergi yığımı, gömrük, dövlət satınalmaları, təhlükəsizlik, ərzaq, maliyyəyə çıxış, biznesin idarə edilməsi, kənd təsərrüfatı və KOM xidmətlərinə çıxış sahələrində səkkiz onlayn vergi maarifləndirmə proqramından faydalanıb. Bir çox hallarda, problemlər saytın onlayn saytı tərəfindən həll edildi və nəticələri zərərçəkən polisə təqdim etmək lazım idi. Agentlik ictimai nəzarəti təşviq edir, yerli biznesi təşkilatın fəaliyyəti ilə bağlı xəbərdar edir və ictimai təbliğat aparır.

Agentlikdə uğurla könüllü fəaliyyət göstərən gənclər əmək bazarına uğurla daxil olaraq müvafiq təcrübə qazanır və karyera imkanlarını genişləndirirlər. Artıq bir neçə kiçik və orta biznes könüllüləri dövlət və özəl müəssisələrdə çalışırlar. Onların arasında KOSİA-nın əməkdaşları olan gənclər də var (Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitlərinin istifadəsi qaydaları).

III FƏSİL. İŞĞALDAN AZAD EDİLMİŞ RAYONLARDA FƏRDI SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİ, MALİYYƏLƏŞDİRMƏ PROBLEMLƏRİNİN HƏLLİ VƏ MALİYYƏ DƏSTƏYİ MEXANİZMLƏRİNİN FORMALAŞDIRILMASI İSTİQAMƏTLƏRİ

3.1. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi Sahibkarlığın formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi

Fərdi sahibkarlıq sahibkarlığın ən sadə və ən qədim növüdür ki, bir mülkiyyətçi bütün vasitələrə sahib olur; əldə edilən gəlirləri yalnız idarə edir və fəaliyyətinin nəticələrinə görə qeyri-məhdud məsuliyyət daşıyır.

Bütün fərdi sahibkarlar bizneslərini ciddi şəkildə genişləndirə bilmirlər. Artım imkanları sahibin öz vəsaiti və bankdan ala biləcəyi kiçik kreditlər hesabına məhdudlaşdırılır. Bu, həm də fərdi sahibkarın istehsal, təchizat, marketinq, idarəetmə, maliyyənin bütün aspektləri üzrə mütəxəssis ola bilməməsinə təsir edir ki, bu da çox vaxt yanlış qərarların qəbul edilməsinə səbəb olur.

Bununla belə, fərdi sahibkarlıq müəyyən üstünlüklərə malikdir, o cümlədən fəaliyyətin minimal tənzimlənməsi, hərəkətlilik, maddi maraq və s. Dünya təcrübəsində bu biznes forması kiçik mağazalar, xidmət müəssisələri, təsərrüfatlar, hüquqşünaslar, həkimlər və müəllimlər üçün xarakterikdir.

Biznes qurmaq üçün kifayət qədər resursları olan, qərarların qəbulu prosesinə müstəqil nəzarət etməyə meyli və KOSmersiya fəaliyyəti üçün tam maliyyə və hüquqi məsuliyyət daşımağa hazır olan sahibkar fərdi sahibkar olmağa üstünlük verir.

Müəssisə hüquqi şəxs kimi müəyyən hüquqi xüsusiyyətlərə malikdir: o, müqavilə və əqdlər bağlayır, öz öhdəliklərinə görə cavabdehdir və s. Lakin o, nə fəaliyyətinin məqsədini müəyyən edə, nə müqavilə bağlaya, nə də kimisə işə götürə bilər. Bu, müəssisənin adından çıxış edən insanlar tərəfindən həyata keçirilir.

Ortaqlıq həm istehsal fəaliyyətinin təşkili, həm də nizamnamə kapitalının formalaşdırılması çox şəxsin (fiziki və hüquqi şəxslərin) bir yerdə səyi ilə həyata keçirildiyi sahibkarlığın təşkilati formasıdır. Onların hər biri nizamnamə fondunda

payından və belə ortaqlığın idarəetmə strukturunda tutduğu yerdən asılı olaraq müəyyən hüquqlara malikdir və müəyyən vəzifələr daşıyır.

Biznesin təşkili forması kimi tərəfdaşlıq az və ya çox dərəcədə fərdi özəl firmanın təbii inkişafının nəticəsidir. Bu, fərdi sahibkarlığın bəzi əsas çatışmazlıqlarını aradan qaldırmaq cəhdindən yaranmışdır.

Bildiyimiz kimi, Sahibkarlıq fəaliyyəti insan kapitalını xüsusi formada formalaşdırır, yəni təhsilə, səhiyyəyə, əmək məhsuldarlığına təsir edən bütün amillərə investisiyaların toplanması baş verir. Bundan əlavə, sahibkarlıq əhalinin özünüməşğulluğunun formalarından biridir və işsizliklə mübarizə üsullarından biridir, öz növbəsində, işsizlik səviyyəsi cinayətkarlığın səviyyəsinə təsir edir və bu, ölkənin ümumi təhlükəsizliyini təhdid edir. Əhalinin məşğulluq səviyyəsi və əmək məhsuldarlığı istehsal potensialına, yəni iqtisadiyyatın istehsal edə bildiyi məhsulların həcminə bilavasitə təsir edən göstəricilərdir. İşgaldan azad edilmiş ərazilərdə Fərdi sahibkarın fəaliyyətini həyata keçirmək üçün ən vacib motivlərdən biri özünü həyata keçirmək (özünü reallaşdırmaq), fərdin öz imkanlarını aşkar etmək və inkişaf etdirmək istəyidir.

A.Maslounun ehtiyaclar piramidasında özünü aktuallaşdırma yuxarıda durur və iqtisadi sistemdə sonsuz bir motivdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti maddəli işə alternativdir ki, bu da öz əməyinin müqavilə əsasında əmtəə şəklində satılmasıdır, bu fakt fərdin həyatına, habelə sosial və iqtisadi vahidlər arasında sosial münasibətlərin formalaşmasına təsir göstərir.

Sosial-əmək münasibətlərində üçtərəflilik prinsipinin pozulması, standart əməliyyatların yerinə yetirilməsi zamanı yorğunluğun artması və müəssisələrdə (firmalarda) əməyin elmi təşkilinin düzgün həyata keçirilməməsi, pula qənaət məqsədilə müvafiq sosial infrastrukturun olmaması və əmək qanunlarına bayağı riayət edilməməsi, bütün bunlar işçiləri sahibkarlıq fəaliyyətini həyata keçirməyə sövq edir. İcra və qanunvericilik sisteminin təkmil olmaması, sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsində inzibati maneələr iqtisadiyyatın kölgə sektorunu təşkil edir, bu fakt təhlil və nəzarət tələb edir. Dövlət büdcəsinə daxil olmayan vəsaitlər mütəşəkkil cinayətkar qrupların büdcəsini formalaşdırır ki, bu da dövlətin

təhlükəsizliyini və maraqlarını təhdid edir. Sahibkarlıq qabiliyyəti - insanın məhsul istehsal etmək, qeyri-trivial qərar qəbul etmək, yeniliklər yaratmaq və risk etmək üçün müəyyən resurslar KOSbinasiyasından istifadə etmək bacarığı. İşimizdə əsas götürdüyümüz bu tərifdən belə nəticəyə gələ bilərik ki, sahibkarlıq bacarıqları resurslardan sistemli şəkildə ən səmərəli istifadədir: torpaq, kapital, əmək və fərdin bu sahədə fəaliyyət göstərmək üçün sahibkarlıq qabiliyyəti. istehsal, mübadilə, bölgü və istehlak. Fərdi sahibkar onun həyata keçirdiyi fəaliyyətin yeganə sahibidir, nəzarəti şəxsən həyata keçirir, gəlir birbaşa olaraq qəbul edilmiş qərarlardan asılıdır ki, bu da biznesin səmərəli aparılması üçün güclü stimuldur. Qəbul edilmiş qərarların əhəmiyyəti həm də tam və yeganə qeyri-məhdud məsuliyyətlə bağlıdır. Məsuliyyət bu fəaliyyəti həyata keçirmək riski ilə əlaqələndirilir. Riskin özü mənfi hadisələrin baş verməsi amillərinin və nəticələrinin məcmusudur.

Sahibkarlıqla məşğul olan şəxs riskin qarşısının alınması (proqnozlaşdırılması) bacarıqlarını inkişaf etdirir. Bundan əlavə, böhran vəziyyətlərindən çıxmaq üçün bacarıqlar var. Peşəkar bacarığın nə olduğunu və onun necə formalaşdığını düşünün. Bacarıq özü də sistemli təkrarla formalaşan, yüksək ustalıq dərəcəsinə malik bir hərəkətdir. Qavrama, intellektual, motor bacarıqlarını ayırın.

Qavrama bacarıqları tanış bir obyektin, əvvəllər dərk edilmiş obyektin müəyyən xassələrinin və xüsusiyyətlərinin hissiyyatda əks olunması ilə əlaqələndirilir. İntellektual bacarıq sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsində xüsusi yer tutur, çünki qarşıya qoyulmuş məqsədlərə çatmaq üçün əvvəllər qarşıya qoyulmuş vəzifələrin həllinin avtomatlaşdırılmış üsulu ilə əlaqələndirilir. Məhsulların istehsalı və satışının texniki aspekti ilə bağlı dəyişiklik. Bu dəyişikliklər davam edən fəaliyyətlərdən və daim dinamikada olan xarici mühitdəki dəyişikliklərdən asılıdır, buna görə də təşkilat nəzəriyyəsinə görə kiçik biznesin həyat dövrü üç ildir. Bu o demək deyil ki, sahibkar sahibkarlıq fəaliyyətini başa vuracaq, lakin bu fəaliyyət əhəmiyyətli dəyişikliklərə məruz qalacaq, beləliklə, intellektual bacarıq formalaşacaq.

İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra ölkə tarixində yeni iqtisadi mərhələ başlandı. Belə bir dövrdə Azərbaycanın qüdrət və qüdrətinin daha da artırılması, milli sərvətlərdən səmərəli istifadə edilməsi, məhsuldar iqtisadi inkişaf modelinin formalaşması və inkişafı, yeni reallıqda tərəqqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. İşğaldan azad edilmiş ərazilərimizdə yeni idarəçilik institutunun yaradılması istiqamətində mühüm addımlar atılıb. İnkişaf strategiyası yeni dövrün reallıqlarına uyğun olaraq ortaya çıxdı. Artan iqtisadi qüdrətimiz Azərbaycana Cənubi Qafqaz və ətraf rayonların iqtisadiyyatlarını transformasiya edə biləcək irimiqyaslı layihələrə başlamağa imkan verib. Prezident İlham Əliyevin 2 fevral 2021-ci il tarixdə verdiyi “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafın milli prioritetləri” bəyanatı həm də yeni strateji dövrdə qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq, müvafiq siyasətin və islahatların əsasını təşkil etmək məqsədi daşıyır. Soçi siyasəti nəticəsində Azərbaycanın regionda iqtisadi rolu yüksəldi, müstəqil dövlət, xarici təsirlərə davamlı dövlət kimi suverenliyinin bərpası üçün möhkəm zəmin yaradıldı. Bu nailiyyətlər torpağımızı işğaldan azad edən, ərazi bütövlüyünü bərpa edən tarixi qələbələr oldu. Uğurlar növbəti illərdə sistemli və davamlı islahatlar vasitəsilə yeni imkanlara çevriləcək. Sosial-iqtisadi dirçəliş və onun ərazi bütövlüyünün təmin edilməsi Azərbaycanın gələcəkdə yüksək inkişaf səviyyəsinə qədəm qoyması, sürətlə inkişaf edən, yüksək inkişaf etmiş dövlətə çevrilməsi üçün möhkəm zəmin yaratdı (<https://president.az/az/articles/>).

Prezident İlham Əliyevin 7 iyul 2021-ci il tarixli sərəncamı ilə yeni iqtisadi zonaların bölgüsünün təsdiq edilməsi iqtisadi zonaların fəaliyyətinin daha da təkmilləşdirilməsinə əlavə imkanlar yaradır. Digər tərəfdən, iqtisadi rayonlaşdırmanın yenilənməsi, yeni iqtisadi zonaların yaradılması Böyük Vətən müharibəsində qələbədən sonra yaranmış obyektiv reallığı əks etdirir.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi zonalarının yaradılması Azərbaycanın dünyada strateji rolunu artıracaq, iki yeni iqtisadi zonanın fəaliyyətini canlandıracaq, türkdilli ölkələrin Zəngəzur dəhlizinə inteqrasiyasını sürətləndirəcək və strateji hədəfləri asanlaşdıracaq. Şərqdə, Şimalda və Cənubda beynəlxalq ticarət, nəqliyyat

və logistika sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər ölkənin rəqabət qabiliyyətini, eləcə də siyasi və iqtisadi gücünü artırdı.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin meliorasiyası, yüksək texnologiyalara, o cümlədən “ağıllı” texnologiyalara əsaslanan müasir kənd və şəhərciklərin salınması rayonu təkcə ölkəmizdə deyil, həm də dünyada dinamik və sürətlə inkişaf edən ölkəyə çevirəcək. Rəsmi açıqlamalara görə, tezliklə Qarabağa qayıdış başlanacaq və ərazidə daimi yaşayanlar öz doğma yurdlarına qayıtmağa başlayacaqlar. Bu, müasir Azərbaycan tarixində ən mühüm tarixi hadisədir. Bu, Azərbaycanda qaçqınların 30 illik ağır həyatına son qoyacaq. Bu gün iqtisadi fəaliyyətin modelləşdirilməsi və sahibkarlığın inkişafı iqtisadi rayonların davamlı və dinamik inkişafı üçün ən mühüm istiqamətlərdən biridir. Qeyd etmək lazımdır ki, müstəqil rayonların yaxşı iş görmək potensialı var və bu rayonların xalq təsərrüfatına inteqrasiyası nəticəsində yaranan yeni iqtisadi səmərə Azərbaycanın quruculuğuna sərf olunan ümumi xərclərdən bir neçə dəfə artıqdır.

Azadlıq bölgəsində davamlı iqtisadiyyatın yaradılması, kiçik, orta və kiçik biznesin yaradılması qeyri-neft sənayesinin inkişafı üçün stimül olacaq. Bu ərazilərdə mövcud olan xammal və istehlak materialları müxtəlif özəl şirkətlər arasında əlaqə yaratmaq üçün kifayətdir. Müasir avadanlıq və texnologiya ilə təchiz edilmiş, informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından, yerli resurslardan, enerji və digər resurslardan istifadə edə bilən inkişaf etmiş şirkətlər, yerli iqtisadiyyatın təhlükəsizliyini təmin etmək üçün müxtəlif sənaye sahələrinə cəlb edilmiş, fəaliyyət səviyyəsi dəyişdirilmişdir. .

Bu etimadın əsasını işğaldan azad edilmiş torpaqların təbii sərvətləri, iqtisadi birliyi isə öz ölkəsinin qayğısına qalan və ondan həzz alan insanların geri qayıtmasıdır.

Erməni soyğunçularının 30 il ərzində dağıtdıqları itirilmiş əmlakı, təchizat və mənəvi sərvətləri qısa müddətdə bərpa etmək asan olmayacaq. Yeni Azərbaycan Partiyasının birbaşa dəstəyi ilə çətin məsələlər, çətin iqtisadi məsələlər tezliklə öz həllini tapacaq. Azərbaycanın müstəqilliyi ölkəmizin hər bir vətəndaşının, bizim hamımızın mənafeyinə uyğundur. Dağlıq Qarabağın sağlamlığının

yaxşılaşdırılmasını təmin etmək və bu sahələrin inkişafına dəstək vermək üçün bu ehtiyatlardan istifadə etməkdə bizim və gələcək nəsillərin üzərinə mühüm vəzifə düşür.

Ölkə əhalisinin yarısını təşkil edən qadınların iqtisadi vəziyyətinin yüksəldilməsi, onların idarəçilikdə və qərarların qəbulunda iştirakının təmin edilməsi vacibdir. Qadınların özünüdərkinə şərait yaradılması, iş və ailə həyatında tarazlığın qorunması da iqtisadiyyatın yüksəlişinə xidmət edir. Bu həm də biznes tədbirlərimizə dəstək deməkdir. Bu məqsədlə bir çox qadın təşkilatları, özəl modellər, qeyri-hökumət təşkilatları dövlət qurumları ilə müntəzəm əməkdaşlıq edir. Artıq qadınlarımızda cəmiyyətin hər bir yerində yeni və həqiqi mənada ən yüksək səviyyələrə aid olmaq hissi yaranıb.

Qarabağ və Şərqi Zəngəzurda sahibkarlıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi üçün qadın sahibkarların mövcud vəziyyətinin öyrənilməsi, onların təkliflərinin dinlənilməsi və bu iqtisadi rayonlarda biznes fəaliyyətinin təşviq edilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edəcək.

Sahibkar qadınlarımız da işğaldan azad edilmiş ərazilərdə biznes qurmaqda maraqlıdırlar. Bildiyimiz kimi, 44 günlük müharibədən dərhal sonra işğaldan azad edilmiş ərazilərdə bizneslə məşğul olmaq istəyən yerli və xarici iş adamlarından müraciətlər gəlməyə başladı və bu tendensiya davam edir. Bu çağırışlar sırasında qadın sahibkarlarımızın müraciətləri də var.

Dünyanın ağır sosial, siyasi və iqtisadi vəziyyəti, o cümlədən epidemiya və Böyük Vətən Müharibəsindəki qələbə fonunda Azərbaycan müstəqil dövlət kimi köklü islahatlara məruz qalmış və hazırda ən böyük dövlətlərdən biridir.

Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti Mehraban Əliyevanın xüsusi missiyalarının istifadə etdiyi strateji planlar qadınların, xüsusən də zəif qruplardan olan qadınların işgüzar bacarıqlarının inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir. Bu, cəmiyyətdə iqtisadiyyatın, o cümlədən məşğulluğun yaxşılaşdırılması üçün vacibdir. Ölkəmizdə işləyən qadınların, iş adamlarının hüquqlarının müdafiəsi üçün güclü qanunlar var. Amma qışın çətinlikləri, ölkənin üzləşdiyi problemlər bu regionda dəyişməlidir.

44 günlük müharibədən sonra Zəngzur və Qarabağ arasında şərq sənaye zonasının yaradılması tarixi ədalətin bərpası ilə yanaşı, regionda yeni reallığın hədəfi kimi qəbul edilirdi. O, ölkəmizin bütün zənginliklərinin 10 min kvadrat kilometrlik sənaye və ticarət mərkəzinə çevrilməsinin vacibliyindən danışır. Bu, güclü dövlət olmaq üçün 2030-cu il Gündəliyinin iqtisadi və sosial birliyini gücləndirməklə yanaşı, həm də milli və iqtisadi sabitliyimizi, təhlükəsizliyimizi, eləcə də regionda sülhün bərqərar olmasını gücləndirəcək.

Hazırda “2022-2026-cı illərdə Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş zonalarının islahatı və inkişafı üzrə Hökumətin Fəaliyyəti” üzrə işlər davam etdirilir. Düzdür, Qarabağın və Şərqi Zəngilanın gözəl iqtisadiyyatı daxili və xarici ticarət üçün perspektivlər açır. Aparıcı dövlət qurumları bununla bağlı müraciətlərin qeydə alınması və baxılması barədə ictimaiyyəti məlumatlandırır. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması üçün çəki götürüləcək. Özəl sektorun, xüsusilə kiçik və orta biznesin, o cümlədən qadınların biznesin və sənayenin inkişafının tərkib hissəsinə çevrilməsi üçün müsbət perspektivlər var.

Bu gün biznesin və sosial inkişafın faydalarına nail olmaq, cəmiyyətdəki mövcud qadınların inkişaf sənayesindən faydalanmaq üçün potensialından istifadə etmək vacibdir. Kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri ölkənin milli iqtisadi inkişaf prioritetlərini və xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, qadın sahibkarlığının inkişafına, qadınların kiçik və orta sahibkarlıqda iştirakının artırılmasına təkan vermək üçün müvafiq tədbirlərdən istifadə edirlər. KOSİA olaraq biz Qarabağ və Şərqi Zəngilanın biznes sahələrini əhatə edən bu və ya digər dəstəyi yüksək qiymətləndirir və bu ərazilərdə fəaliyyət göstərən qadın sahibkarların inkişafı üçün hər zaman lazımı dəstəyi verməyə hazırıq.

Bu cür tədbirlərin planlaşdırılması və qadın sahibkarların iştirakı ilə cəlb edilməsi Qarabağ və Şərqi Zəngəzur biznes sahələrinin inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir: bu, ictimaiyyətin diqqət mərkəzində olacaq.

KOM-lar qadınları sənayeyə cəlb etmək, onların bilik və bacarıqlarını artırmaq, marketing proqramlarını inkişaf etdirmək, maliyyəyə çıxışı təşviq etmək və

xidmətlər göstərmək üçün Qarabağ bölgəsi və Şərqi Zəngilan bölgəsi də daxil olmaqla regiona müvafiq dəstək verəcək.

Kompleks inkişaf prinsiplərinə sadiqlik ölkəmizin iqtisadi siyasətinin əsas elementidir.

Bu gün biz sənayeləşmə mərhələsindəyik ki, bu da ətraf mühitin yaxşılaşdırılmasında mühüm rol oynayacaq. Bu göstərişlər üzərində iş davam etdiriləcək.

Sahibkar qadınlarımızın müraciətləri və məşğuliyyətləri vakant iş yerlərində araşdırılacaq və onlara lazımi dəstək göstəriləcək. Bu sahələrdə görəcəyimiz çox iş var və biz hamımız işimizdən maksimum dərəcədə yararlanmalıyıq ki, dəyişiklik haqqında məlumatı hər yerdə yayaq, ətraf mühiti yaxşılaşdıraq. Azad diyarımızda səyahət edin və nümunəvi və cəlbedici olanlara əl uzatın. Xalq.

Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun ticarət zonasında sənayenin inkişafının məqsədlərindən biri regionun ən yüksək gücü ilə işləməsini təmin etmək olacaq.

Gələcəkdə tam zamanlı məşğulluq bu sahələrin biznes mühitinə çevrilməsində mühüm rol oynayacaqdır. Azərbaycan fermerlərinin təxminən yarısı qadınlardır. Bu səbəbdən torpaqsız ərazilərdə onların rolu böyükdür. Xüsusilə, qadınlar balın süzülməsi, qoyunçuluq təsərrüfatlarında süd sağılması, əsas emal sahələrinə getdikcə daha çox cəlb edilir, xüsusi təsərrüfat sahəsinə daxil olmaq üçün Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən hər cür köməklik göstərilirdi. Ötən il işğaldan azad edilmiş torpaqların geri qaytarılması istiqamətində atılan ən mühüm addımlardan biri də Zəngilani və Fəzuli ərazilərində “ağıllı kənd”lərin salınması olub.

Sağlamlıq mərkəzi kənd yerlərində yaşayan məcburi köçkünlərə yaş qrupu, məşğuliyyət və digər amillərə əsaslanan fəaliyyətlərdə, xüsusən də kənd yerlərində yaşayan qadınlar üçün evə qayıtmaq imkanı yaradır. “Ağıllı kənd” layihəsi qonşulara ilk gündən 30 illik fasilədən sonra kənd təsərrüfatı məhsulları yaratmaq və istehsal etmək imkanı yaradır. Qarabağda və Şərqi Zəngəzur İqtisadi Zonasında torpaqlarımız müstəqillik əldə etdikdən sonra kənd təsərrüfatında ilk qadın fermer kimi kəndə qayıdan qadınlarımız bərhad vəziyyətə düşəcəklər.

Azərbaycanda Sahibkar Qadınların İnkişafına Yardım Assosiasiyası yarandığı gündən sahibkarlar və sahibkarlıqla maraqlanan qadınlar üçün bir sıra mühüm rollar üzərinə götürüb. Nəticədə, Bakıda və regionda qadınlar üçün biznesin inkişafı və maliyyə xidmətlərindən istifadə imkanları üzrə treninqlər keçirildi. Azərbaycan Sahibkarlar Konfederasiyası, KOM-un İnkişafı Agentliyi və digər təşkilatlar biznesə yardım sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə ediblər.

3.2. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi sahibkarlığın inkişafının maliyyə təminatı sahəsində dövlət siyasətinin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Azərbaycanın işğaldan azad edilmiş regionunun iqtisadi inkişafı üçün hökumətin maliyyə yardımı ideyasına yenidən baxmaq lazımdır. Əsas məsələ dövlət fondlarında olan bütün gəlirləri kiçik və orta sahibkarlığa sərmayə qoymaq üçün istifadə etməkdir. Bununla belə, multidissiplinar həllər kiçik və orta sahibkarlığın təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir addım kimi qiymətləndirilib və burada hökumətin rolu əsasdır. Hökumət bazarda aşağıdakı məsələləri həll etməlidir: - Biznesin lisenziyalaşdırılmasının asanlaşdırılması və lisenziya hüququnun azaldılması. - Azərbaycan Respublikasında iqtisadi inkişafı yaxşılaşdırmaq üçün saxtakarlıq məsələləri aradan qaldırılsın.

Bütün investisiyaları müəssisələrə borc vermək olmaz. Bunun üçün regionlar bölünməli və ən əsası milli inkişaf üçün vacib olan və iqtisadi təhlükəsizliyin qorunub saxlanmasına kömək edən sahələrə maliyyə vəsaiti ayrılmalıdır. Azərbaycanın. Kreditdəki pullar tez gəlir əldə etmək yolu olan bizneslərə verilməlidir və hökumətin əsas məqsədi rəqabət yaratmaqdır. İpoteka kreditləşməsinin uzadılması lazımdır Faiz dərəcələrinin hesablanması ipoteka krediti aldıqdan 4 ay sonra biznesini genişləndirmək istəyən investorlar üçün əsas problemə çevrilib. Bundan əlavə, bu vəsaitlərin məqsədinin gəlir əldə etmək deyil, kiçik və orta sahibkarlıq yaratmaqla iqtisadi, sosial və siyasi problemləri həll etmək olduğunu nəzərə alsaq, heç bir diqqəti yayındırmaq olmaz. Azadlıq bölgəsində kiçik və orta biznesin inkişafı üçün sonsuz problemlər: - İnvestorların pulun bir hissəsini birjalardan əldə etmələri və işini genişləndirməyə imkan vermədən faydalanmaları.

- Qısa müddət kiçik və orta şirkətlərin böyük layihələri yerinə yetirmək imkanlarını məhdudlaşdırır. Sahibkarlar bu vəsaitlərdən çox vaxt daha tez mənfəət əldə etmək üçün istifadə edir və nəticədə başqa vəzifələrdə olan tələbat xarici şirkətlər və ya korporasiyalar tərəfindən ödənilir, bu sənayedə rəqabətin formalaşmasına və böyüməsinə mane olur. Əslində, sahibkarlar riski az olan və ya yüksək riskli sahələrdə işləməkdən qorxurlar. - Bu faiz dərəcələrinin ödənilməsi treydlərə COSMERIES banklarından kredit götürməyə imkan vermir.

Çünki əksər KOM-lar eyni vaxtda bir neçə şirkət üçün ödəniş edə bilər. Beləliklə, müddətin uzadılması ilə digər COSMERCY xidmətlərindən istifadə edən 81 ticarətçiyə məlumatlar təqdim edilə bilər. Ödəniş müddəti dəyişdirilməli və Azərbaycan Respublikasının qüvvədə olan qaydalarına əsasən, kredit təqdim edildiyi gündən 7 ay sonra rübdə bir dəfə ödənilməlidir. Layihənin başlanmasından 7 ay müddətində ödəniş kiçik və orta sahibkarlar üçün problemdir, çünki bəzi məhsulların vaxtında çatdırılması və satışı ilə belə şirkətin yaxşı qazanc əldə edə biləcəyini təxmin etmək olmaz.

Ona görə də kreditlərin asanlaşdırılması, bazarın genişlənməsinə şərait yaradılması çox vacibdir. Çox qısa kredit şərtləri treydlər otağını maneəvər etmək üçün məhdudlaşdırır. Bu müddət ABŞ-da 25 il, Almaniyada 20 il və s. Belə olan halda Azərbaycan Respublikasında 3 il müddətinə maliyyə dəstəyinin verilməsi o deməkdir ki, ölkədə uzunmüddətli kreditlərdən istifadə etməmək praktikası var.

Azərbaycan Respublikası Qərbi ölkələrinin, hətta Mərkəzi və Şərqi Avropanın təcrübəsindən yararlanmalıdır. Kredit şərtlərini təlimatlara uyğun olaraq ayırmaq tövsiyə olunur.

Belə ki, kredit şərtləri bütün müəssisələr üçün eyni olmalıdır. Bu amillər dövlət əmanətlərinin əhəmiyyətindən, kreditlərin qaytarılması imkanlarından və s. portfelə görə təsnif edilməli olan qısamüddətli və uzunmüddətli kreditlərdən istifadə etmək məqsəduyğundur.

Ümumiyyətlə, ABŞ-da kiçik biznes kreditləri təklif olunduğu regiondan asılı olaraq qısa və uzunmüddətli olur. Sahibkarlığın maksimum maliyyələşdirilməsinin vahid mövzusu kiçik və orta biznesin təkmilləşdirilməsi ideyasına qarşıdır. Bundan

əlavə, hər bir bölgə üçün fərqli tariflər təyin olunmalı və vəziyyətə uyğun tədbirlər alınmalıdır.

Eyni zamanda, sözügedən rayonlarda kiçik və orta sahibkarlığın fiskal siyasətinə riayət olunmasında rayonun əhəmiyyəti qeyd edilməlidir. Düzdür, kiçik və orta biznesin Bakıda cəmləşməsi üçün yaxşı niyyət var, bu isə o deməkdir ki, yerli biznes hələ qurulmayıb.

Kiçik və orta sahibkarlıq haqqında federal qanunu tətbiq edərkən bu əhəmiyyəti nəzərə almaq vacibdir, çünki bu, hazırda biznesi təşviq etməyin ən asan yoludur. bazar artımını təmin etmək üçün regionda ticarət bazarları. Bölgədə iqtisadiyyatın yüksəlişi, təbii ki, paytaxtda iqtisadiyyatın, xüsusən də sosial problemlərin aradan qaldırılmasına böyük kömək ola bilər. Bütün bunları nəzərə alaraq, hökumət layihələri seçərkən və maliyyələşdirərkən bu vəziyyətə xüsusi diqqət yetirməlidir.

Bu təcrübə iqtisadi inkişaf sahəsində fərqləri olan postsovet ölkələrinə aiddir. Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının ödənilməsi yalnız dövlətin bu sahəyə xüsusi qayğısı və yardımını nəticəsində əldə edilə bilər. Bu, öz növbəsində, kiçik və orta sahibkarlığa, onların əməkdaşlığına və başqa sözlə, kiçik və orta maliyyənin həllinə kömək etmək üçün geniş yanaşmadan istifadə edərkən sənayenin və regionun xüsusiyyətlərini nəzərə almalıdır. şirkətlər.

Təbii ki, müstəqil regionda kiçik və orta biznesə kömək etmək üçün ölkəmizdə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən istifadə etmək mümkün deyil. Lakin hesab edirik ki, yuxarıda qeyd olunan proqramların məzmunu göstərir ki, onların hər birinin Azərbaycanda tətbiq edilməsinə müəyyən dəyişikliklə nail olmaq olar.

Təbii ki, qeyd etmək lazımdır ki, 6 bölmədən ibarət olan bu proqram öz mahiyyətindədir və məhsullarının əksəriyyətində kiçik və orta biznesin inkişafı, siyasəti üçün zəruri olan planlaşdırma strategiyaları yer alır.

Bu proqramın kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsində oynaya biləcəyi rolu azaltmasa, qeyd etmək lazımdır ki, bu, regionda KOS-ların inkişafına təsir göstərmir.

Ona görə də biz hesab edirik ki, ölkəmizdə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı üçün regional resurslardan istifadə etməyə imkan verən yer planlarının işlənilməsi və hazırlanması üzrə mövcud müqavilənin təkmilləşdirilməsinə və deməli, ağıllı ideyaya ehtiyac var.

3.3. İşğaldan azad edilmiş rayonlarda fərdi sahibkarlığın maliyyə dəstəyi mexanizmlərinin formalaşdırılması

Maliyyə dəstəyi proqramının aprel ayından başlayan birinci mərhələsi çərçivəsində 21 milyon vergi ödəyicisinə 98,5 milyon rubl, 107 min 223 fərdi sahibkara isə 63,7 milyon rubl yardım edilib. Avqust-sentyabr aylarında 22 min 885 vergi ödəyicisi 234 min 355 müddətli işçidən 101,9 milyon manat, dövlətdən 49 milyon 887 min manat, ikinci mərhələnin maliyyə dəstəyi çərçivəsində isə 12,47 milyon manat dövlət vəsaiti əldə edib. Hazırda İşçilərə Dəstək Proqramı üzrə dövlət tərəfindən ayrılmış vəsaitin 93,7 faizi, fərdi sahibkarların isə 95,2 faizi əhatə olunub.

O, Fərdi Sahibkarlığa Kömək Proqramı çərçivəsində 364 manat birdəfəlik maliyyə yardımını alıb. Əmək müqaviləsi ilə işləyən vergi ödəyicisinin işçisi qeydiyyatda olmadığına görə onun “əmək haqqının yüksəldilməsi proqramı” ilə bağlı yardımını təmin oluna bilməyib. İP-nin aprel ayı istisna olmaqla ötən müddətdə dövlətdən maliyyə yardımını almamasının səbəbi onun əməkdaşlarının vergi orqanlarına təqdim etdiyi hesabatlarda işçilərin adını çəkməməsidir.

Fərdi sahibkarlara dövlət maliyyə dəstəyinin ikinci mərhələsi avqust ayından başlayıb. Ümumilikdə 50 000-ə qədər fərdi sahibkar ikinci dəfə maliyyə dəstəyi almaq hüququ qazanıb. Qeyd olunur ki, sahibkarlara ödənilən pul vəsaitlərinin məbləği və ödəniş meyarları Nazirlər Kabinetinin müəyyən etdiyi qaydalara uyğun olaraq həyata keçirilir.

Dövlət maliyyə dəstəyi mexanizmini başa düşmək olduqca sadədir və hər kəs üçün maliyyə dəstəyinin şəffaf və başa düşülən meyarları var. Bundan əlavə, İqtisadiyyat Nazirliyinin və Hökumətin Vergi Xidmətləri Nazirliyinin mütəmadi

olaraq yenilənən rəsmi saytında (www.taxes) çirklənmiş ərazilərdən federal vəsait alan bütün vergi ödəyicilərinin tam adları və VÖEN-ləri təqdim olunur.

Ölkəmizin iqtisadiyyatının çiçəklənməsi üçün son illərdə edilən dəyişikliklərin siyahısı kifayət deyil. Bu dəyişikliklərə nail olmaq bütün dövlət qurumlarının, xüsusilə İqtisadiyyat Nazirliyinin səyi ilə əldə olunub.

Nəticədə rayonda yoxlamalar 2023-cü ilə qədər təxirə salınıb, lisenziyalar demək olar ki, dörd dəfə artaraq 86-ya çatıb, dövlət lisenziyalarının qiyməti isə iki dəfə azalıb. Minlərlə həmkarlar birliyini, o cümlədən 70-ə yaxın təşkilat və birliyi birləşdirən Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası bu tədbirlərin uğurla həyata keçirilməsi üçün öz ordusunu və imkanlarını hazırlayıb.

İştirakçı ümumi konsensus kimi konfederasiya dialoq üçün vacibdir və dövlət qurumlarının, assosiasiyaların və ticarət assosiasiyalarının iştirakı ilə milli münasibətlərin idarə olunmasında iştirak əməkdaşlıq üçün vacibdir.

Azərbaycan Hökuməti, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası və Azərbaycan Həmkarlar İttifaqları Konfederasiyası sosial dialoqla bağlı məsələlərə dair sazişlərin icrası, baxılması və həyata keçirilməsində iştirak ediblər.

Tərəfdaşlıq müştərilərin üzləşdiyi problemləri həll etməyin asan yoludur. Hazırda Dövlət Vergi Xidməti, Azərbaycan Mərkəzi Bankı və Konfederasiyanın İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət İqtisadiyyat Komissiyası ilə əməkdaşlıqda şuralar fəaliyyət göstərir. Bu şuralar ticarətin həllində mühüm rol oynayır və dövlət və özəl dialoq üçün əla vasitədir.

Bütün bunlarla yanaşı, Azərbaycan Tacirlər Konfederasiyası beynəlxalq münasibətlərdə öz rolunu daim təkmilləşdirir və müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla ünsiyyətə vaxt ayırır. Konfederasiya sahibkarlara kömək məqsədilə müxtəlif biznes assosiasiyaları, xarici ölkələrin Azərbaycandakı və xaricdəki səfirlikləri, Dünya Bankı, Avropa Komissiyası və digər təşkilatlar və digər beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq edir. Milli məhsullarımızın ixracına dəstək məqsədilə 5 “Azərbaycan biznesi” açılıb. Azərbaycan şirkətlərinin məhsulları bazarlarda daim nümayiş etdirilir.

Konfederasiya Beynəlxalq Əmək Təşkilatında, Türkiyə Ticarət və Sənaye Palatasında, Qara Dəniz İqtisadi Dərnəyində, Beynəlxalq Sənətkarlar və İstehsalçılar Konqresində və digər iştirakçılarda ölkəmizi ən yüksək səviyyədə təmsil edir.

Hazırda Konfederasiya özəl tibb işçilərinin dəstəklənməsi, müştərilərə geniş spektrin genişləndirilməsi və müasir tələblərə cavab verən məsələlər üzrə qeyri-neft əməliyyatlarının təkmilləşdirilməsi istiqamətində işlər aparır. Dərslilər, konfranslar, görüşlər mövcuddur.

Şəffaflığı, mühasibat uçotunu və cari tələblərə uyğun olaraq dövlət və şəxsi hesabatlılığı təmin etmək məqsədilə sənaye işçiləri üçün İqtisadiyyat Nazirliyinin Federal Vergi Xidmətləri ilə bağlı illik tədbirlər keçirilir.

Ümumiyyətlə, vergi ödəyicisi ilə vergi ödəyicisi arasında işgüzar münasibət elə seçilməlidir ki, vergi ödəyicisi vergi ödəyicisindən razı qalsın. Bundan əlavə, Dövlət Gömrük Şurası və Azərbaycan Tacirlər Konfederasiyası tərəfindən Əməkdaşlıq Şurası yaradılıb və müştərilərə kömək məqsədilə Komissiya üzvləri ilə müxtəlif məsələlər keçirilib. Eyni zamanda, konfederasiya Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və Kinatal Agentliyi ilə sıx əməkdaşlıq edir.

Ölkədə istifadə olunan qeyri-neft məhsullarının inkişafı konsepsiyası, ilk növbədə, qanunvericiliyə uyğun olaraq investorların fəal iştirakını müəyyən edir, fiziki şəxslər kredit və qrant şəklində biznes strukturlarına dövlət dəstəyini artırır.

Bunlar Prezident İlham Əliyevin rayona nəzarətini təsdiq edən faktlardır. Bizim sahibkarlar hələ də öz bizneslərini qurmalıdırlar

Azərbaycan Sahibkarlar Konfederasiyası ölkə sahibkarlarını təmsil edən bir qurum kimi əldə etdiyimiz nailiyyətləri araşdırır və mövcud problemləri dərinlən araşdırır və bu istiqamətdə bir sıra daimi ölçülərdən istifadə edir.

Bu gün hər bir iş adamı başa düşür ki, Prezident İlham Əliyevin Azərbaycanın gələcək inkişafı üçün atdığı bir çox addımlar bundan sonra da davam etməlidir və onlar, iş adamlarının fikrincə, bu işdə iştirak etməlidirlər.

Müharibə zamanı dövlət başçısının yanında müştərək müəssisə ilə “dəmir yumruq”a çevrilə bilən azərbaycanlı iş adamları Dağlıq Qarabağa və Demokratik Respublikasına dəstək üçün səylərini artıracaqlar.

Ölkədə sahibkarlar dövlətin yaratdığı imkanlardan istifadə edərək rəqabətqabiliyyətli məhsul istehsal etmək, ölkəmizin, o cümlədən işğaldan azad edilmiş torpaqlarımızın daha da çiçəklənməsini bərqərar etməklə qazanc əldə etmək, dostluq əlaqələrini inkişaf etdirmək üçün üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirəcəklər (<http://iqtisadiyyat.com/az/pages/5/news/1344>).

NƏTİCƏ VƏ TƏKLİFLƏR

Göründüyü kimi, sahibkarlıq bazar iqtisadiyyatında mühüm rol oynayır. Bazar iqtisadiyyatını sahibkarlıqsız təsəvvür etmək mümkün deyil. Sahibkarlıq bazar iqtisadiyyatının tərkib hissəsidir. İqtisadiyyatın yüksəlməsi üçün ilk növbədə hər bir ölkədə sahibkarlıq təşviq edilməli, dövlət ölkədə sahibkarlığın inkişafı üçün stimül yaratmalıdır.

Dünyada adət olduğu kimi, Azərbaycanda biznesin inkişafı özəl sektordakı rolunu baxımından maraqlıdır. Bu sualdan belə nəticəyə gəlmək olar ki, sahibkarlığın inkişafı və onun inkişafında ən mühüm məsələlərdən biri olan biznesin maliyyələşdirilməsi probleminin həlli bütün ölkələr, o cümlədən Azərbaycan üçün vacibdir. Dövlətin özəl sektordan az marağı olmamalıdır.

İşsizliyin aradan qaldırılması baxımından dövlət biznesin, xüsusən də kiçik və orta biznesin inkişafı üçün əlverişli iqtisadi mühitin yaradılmasına sadıqdır. Bazar iqtisadiyyatı üçün hüquqi prosedurların müəyyən edilməsini təmin edən qaydalar və digər qanunlar.

Ölkədə görülən bütün işləri və sahibkarlığın hazırkı inkişafını nəzərə alsaq, əmin ola bilərik ki, gələcəkdə sahibkarlıq iqtisadiyyatın mühüm sahəsinə çevriləcəkdir.

Maliyyələşmədə mövcud problemlərin aradan qaldırılması üçün Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafının maliyyələşdirilməsində istifadə olunan üsul və üsullar təkmilləşdirilməlidir. Bu baxımdan ölkəmiz bu sahədə inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsindən, sahibkarlığın maliyyələşdirilməsində istifadə etdikləri üsullardan yararlanmalıdır.

Ümumiyyətlə, müəssisələrin fəaliyyətini səmərəli idarə etmək və ixrac fəaliyyətinin rolunu artırmaq üçün aşağıdakı təkliflər irəli sürülə bilər:

- Müəssisələrdə hesabatlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsi;
- İqtisadi qurumlar arasında rəqabətin hərəkəti;
- Beynəlxalq standartların tətbiqi ilə bağlı xərclərin müəyyən edilmiş müddətdə dövlət tərəfindən maliyyələşdirilməsinə dair qərar qəbul edilməsi;

- İqtisadi qurumların elmi-tədqiqat layihələrinin müasir standartlara uyğun həyata keçirilməsinə diqqət yetirmək;

- Texniki məhsul istehsalı müəssisələrinin yaradılmasına üstünlük verilməlidir.

1. Əvvəlcədən planlaşdırılan və uzunmüddətli istehsal sahələri fərdi biznes üçün uyğunlaşdırıla bilər.

2. Torpaq sahələri kiçik istehlakçılara bölünmədiyi və əhalinin kənd təsərrüfatı istehsalı ilə bağlı hər hansı əmlakı olmadığı üçün ilkin mərhələdə yeni yaradılmış kənd təsərrüfatı kapitalının bölüşdürülməsi mümkündür. Bu, xərclərin kəskin azalmasına səbəb ola bilər. Məsələn, ayrı-ayrı istifadəçilərə torpaq vermək əvəzinə, daha çox ehtimal ki, torpaq inzibati şəhər və ya qəsəbə üçün tam istifadəyə yararlı olacaqdır.

3. Regionlarda qısamüddətli məskunlaşmanın mümkünsüzlüyü ilə əlaqədar olaraq, ilk növbədə, aqrar sahədə fərdi sahibkar işçi qüvvəsinin kəskin çatışmazlığı yaranacaq ki, bu da aqrar sahənin potensialından daha az istifadə etməyə imkan verəcək. Buna görə də kapitalın və əməyin səmərəli istifadəsi vacibdir. Bu ərazilərdə kənd təsərrüfatı sahəsində çalışan gənclərə ali məktəblərə və ya hərbi xidmətə qəbul zamanı güzəştlər və digər güzəştlər təklif oluna bilər;

4. Əhalinin rayonlara tam köçürülməsi mümkün olmadığından ayrı-ayrı təsərrüfatların aqrar sahədə istehsalı genişləndirmək üçün kreditdən istifadə imkanları zəif olacaq. Ona görə də kənd təsərrüfatının inkişafı üçün kredit əldə etmək dövlətin diqqət mərkəzində olmalıdır;

5. Fərdi təsərrüfatlara ayrılmış torpaqlarda məhsuldar işləmək üçün texniki vasitələrə böyük ehtiyac yaranacaq. Digər tərəfdən, ev təsərrüfatları belə avadanlıq aldıqda, texniki avadanlıqların marjinal gəliri yüksək olmayacaq. Bu, ayrı-ayrı təsərrüfatların adətən texniki avadanlıqlardan istifadə etməsi ilə bağlıdır. Dövlət bu rayonların aqrar-sənaye KOSpleksinin lazımi texnika ilə təmin olunmasına xüsusi diqqət yetirməlidir.

6. Məişət səviyyəsində istehsal prosesinin digər çatışmazlıqları da var. Bu, müəyyən bir müddət ərzində məhsulun buraxılması və ya saxlanması ilə əlaqədardır.

Hər iki mərhələ hər hansı orta ailənin maddi imkanları səviyyəsində xərclər deyil. Bu sahədə dövlət satınalmalarından istifadə edilməlidir.

7. İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə əhalinin məskunlaşması və kənd təsərrüfatının inkişafının əsas problemlərindən biri əməyin rəasional bölgüsü ilə bağlıdır. Bu ərazilərdən olan ailələrin əksəriyyəti son 28 ildə şəhər və ya şəhər tipli qəsəbələrdə yaşayır, bir qismi isə xidmət, tikinti və ya nəqliyyat sektorunda, eləcə də sənayedə çalışır. Regionlarda aqrar sahədə belə əmək potensialı dərhal işə düşməyəcək. Qısa müddətdə regionda əmək bölgüsünü təmin etmək üçün dövlətin müdaxiləsinə ehtiyac olacaq.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

Azərbaycan dilində

1. “Lizinq fəaliyyəti haqqında” A.R. qanunu.
2. “Müəssisələr haqqında” A.R. qanunu.
3. “Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında A.R.-nın qanunu”.
4. “Azərbaycan Respublikasının Regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”.
5. “Büdcə sistemi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”, 1992.
6. “Kiçik sahibkarlığa dövlət köməyi haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”, Bakı, 2013, 245 səh.
7. “Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun vəsaitlərinin istifadəsi qaydaları”.
8. A.R.-nın İqtisadi İnkişaf Nazirliyi “Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun kiçik və orta sahibkarlar üçün əyani vəsaiti”.
9. Abbasov A. (1998), “Sahibkarlığın fəaliyyətinin növləri, təşəkkülü və inkişaf problemləri”, İqtisad Universitetinin mətbəəsi, Bakı, Elm, 135 səh.
10. Abbasov A.B. (1998), “Sahibkarlıq fəaliyyəti: növləri, təşəkkülü və inkişaf problemləri”, Bakı, Azər nəşr, 258 səh.
11. Abbasov A.B., Abbasova R.Ə., Əliyev M.Ə. və başqaları (2011), “Biznesin təşkili və idarə edilməsi”, Bakı, Qanun, 257 səh.
12. Allahverdiyev H.B., Qafarov K.S., Əhmədov Ə.M. (2002), “İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi”, Bakı, “Nasir”, 447 səh.
13. Bağırov S. (2019), “Sahibkar Ol, Sahibkarlıq Bələdçisi”, Bakı, Qanun, 245 səh.
14. İbrahimov İ.H., İbrahimov E.R. (2011), “Sahibkarlıq fəaliyyətinin iqtisadi, hüquqi mexanizmi”, Bakı, Şərq və Qərb, 232 səh.
15. İmanov Ə. (2017), “Kiçik sahibkarlıq”, Bakı, Şərq və Qərb, 245 səh.
16. Manafov Q.N. (1997), “Sahibkarlığın nəzəri və praktiki məsələləri”, Bakı, Qanun, 341 səh.
17. MKS Dövlət Agentliyi Məsələsinə Dair Xarici Təcrübəni Əks Etdirən Hesabat, Bakı, 2013, 155 səh.

18. Musayev V.B., Seyfullayev İ.Z. (2002), “Sahibkarlığın əsasları”, Bakı, Azərneşr, 437 səh.

19. Niftullayev V. (2007), “Sahibkarlığın əsasları”, Bakı, Qanun, 237 səh.

20. Orucova L., Həsənov R. (2016), “Qeyri-neft sektorunun inkişafı və iqtisadi sistemdəki rolunun gücləndirilməsi kontekstində kiçik və orta sahibkarlığın dəstəklənməsi”, İqtisadi və Sosial İnkişaf Mərkəzi (CESD), Bakı, Elm, 388 səh.

İngilis dilində

1. Acs Z.J., Yeung B. (1999), “Small and Medium-sized Enterprises in the Global Economy”, Michigan, University of Michigan Press, 108 p.

2. Almeida P. (2004), “Small Firms and Innovation”, “Entrepreneurship in the 21st Century, 26th April 2004, Washington D.C., The United States of America, 254 p.

3. Amsterdam N. “Scientific public organization” “Professional science”, 122 p.

4. Lukacs E. (2005), “The economic role of SMEs in world economy”, especially in Europe, European Integration Studies, 356 p.

5. OECD, (2017), “Inclusive Entrepreneurship Policies, Country Assessment Notes”, Italy, 437 p.

Türk dilində

1. Alb S. (2007), “İşletme mevzuatı ve yükümlülükleri rehberi”, Ankara, KOSGEB, 214 s.

Rus dilində

1. Кабиров И.С. “Тенденции развития макрорегиональных туристских”, 2017, стр.130-137.

2. Камаев В.Д. (1998), “Экономическая теория: Учебник”, М., Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 640 стр.

3. Ламбен Ж.Ж. “Менеджмент, ориентированный на рынок”, СПб., ПИТЕР, 2014, стр. 57-69.

4. РЫНКОВ. International Conference on Recent Trends in Marketing, Accounting.

5. Фомичев В.И. (2001), “Международная торговля”, Учебник, 446 стр.

Internet resurslari

1. Agencia Estatal Boletín Oficial del Estado-
<http://boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-2010-8228>.

2. CASME - <http://www.ca-sme.org/Introduction.asp>.

3. Datas World Databank

<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx>.

4. Datas Евростата -

<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tec00115.SMEs in Italy> -

<https://www.statista.com/statistics/701564/monthly-sme-industry-sectors-/>.

5. http://edf.az/uploads/documents/Policy%20Paper_Sosial%20Sahibkarliq.pdf

6. <https://president.az/az/articles/view/29609>

7. https://sai.gov.az/files/Rey_2021_final.pdf

8. <https://www.ssu-conferenceproceedings.edu.az/pdf/2021-2.pdf>

9. <https://www.taxes.gov.az/az/post/1097>

10. <http://iqtisadiyyat.com/az/pages/5/news/1344>

ƏLAVƏLƏR

Əlavə 1.

Şəkil 1: Sahibkarlığa Dəstək Proqramları Mexanizmləri

Fəaliyyət sahəsi	
İşçi sayı, min nəfər	
Cəmi:	304,6
Senaye	78,8
Ticarət	106,4
Xidmət	87
Nəqliyyat	7,8
Digər	24,6

Qeyd: Bu sektorlar üzrə 20 fəaliyyət sahəsi nəzərdə tutulur.

2. Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən 292 min fərdi (mikro) sahibkara maliyyə dəstəyi proqramı (iş yerlərinin qorunması məqsədilə):

Bölgü	Vergi ödəyicisin sayı	İşçi sayı, min nəfər
Fərdi sahibkarlar	248,5	53,7
Digər mikro sahibkarlar	43,9	3,3
CƏMI	292,4	57,0

Mənbə: <https://azvision.az/news/208828/--sahibkarliga-destek-proqramlarinin-detallari-belli-odu--.html>

Sxemlərin siyahısı

Sxem 1: Azərbaycan Respublikası Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin Aparatı.....45

Şəkillərin siyahısı

Şəkil 1: Sahibkarlığa Dəstək Proqramları Mexanizmləri.....72